

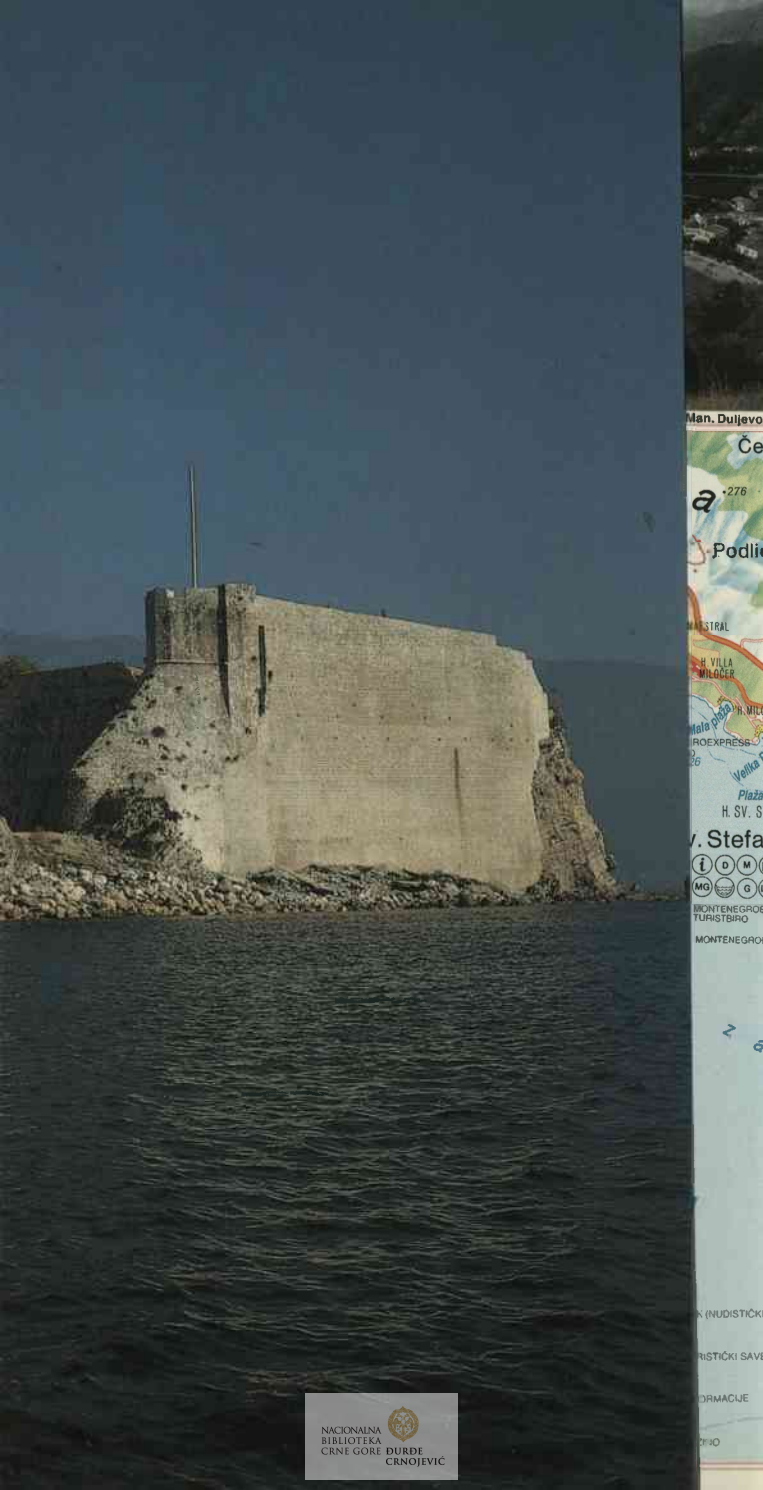
BUDVA

ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ“
ЦЕТИЊЕ
СР. ЦРНА ГОРА

Бр. M-12976

BEČIĆI SV. STEFAN PETROVAC

Man. Duljevo

Če

•276

Podli

MAESTRAL

H. VILLA
MILČER

H. MILE

PROEXPRES

Velika

Plaza

H. SV. S

v. Stefa

i D M

MG G

MONTENEGRO
TURISTBIRO

MONTENEGRO

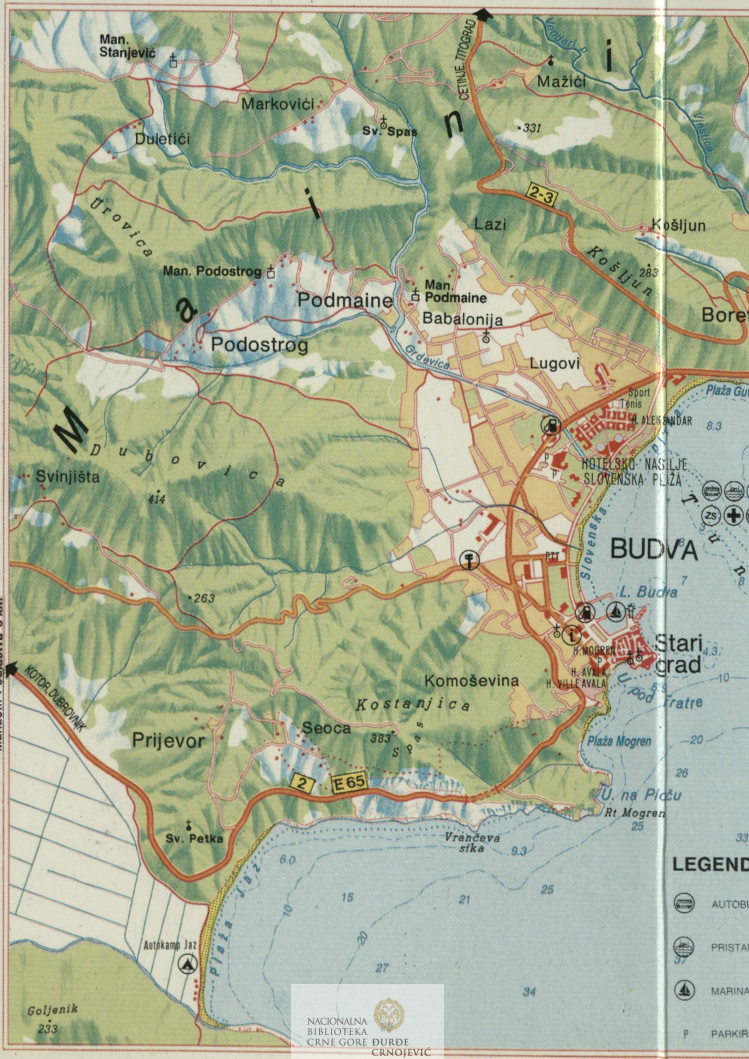
X (NUDISTIČKI

RISTIČKI SAV

ORMACJE

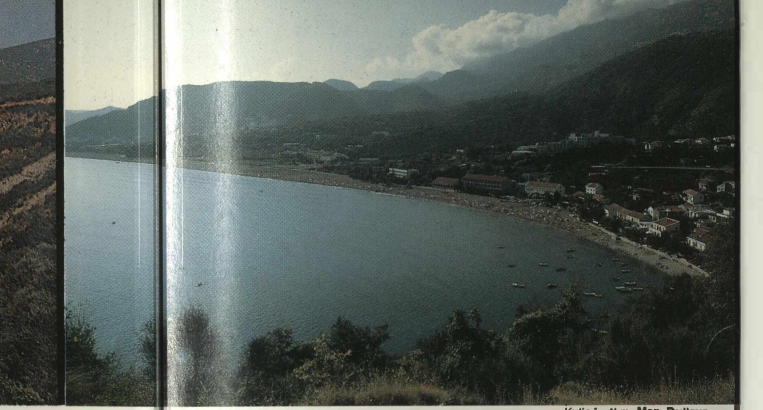
TRIO

6

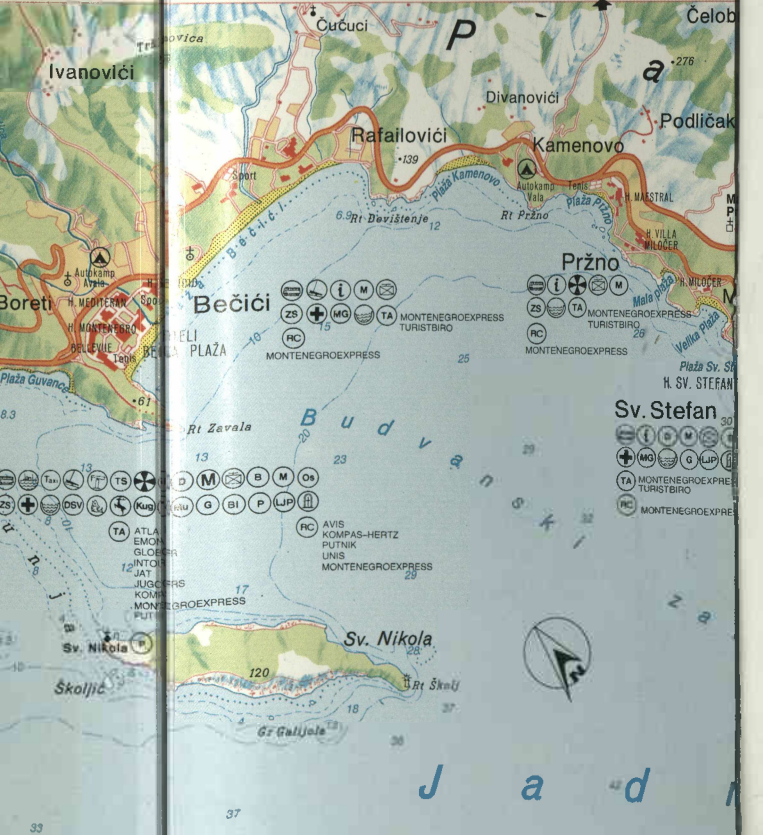

Manastir Podlastva 3 km

Kuljače 1km Man. Duljevo

AUTOBUŠKA STANICA	TAXI	DIZALICA ZA ČAMCE	FKK (NUDISTIČKI KAMP)
PRISTANIŠTE	BENZINSKA STANICA	HOTELSKO NASILJE	TURISTIČKI SAVEZ
MARINA	SERVIS VOZILA AMS	HOTEL	INFORMACIJE
PARKIRALIŠTE	NAVOZ ZA ČAMCE	AUTOKAMP	CAZINO

45
 NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE
 DURDE CRNOJEVIĆ

ID = 3766282

Izdavač

TURISTIČKI SAVEZ OPŠTINE BUDVA

Priredio

ILIJA ŽIVANOVIĆ, © 1990.

Likovno uređenje

DUBRAVKA RAKOCI

Saradnici

Dr. MIROSLAV LUKETIĆ

GOJKO MITROVIĆ

BOGOLJUB-LJUBO RAĐENOVIĆ

JELENA ŽIVANOVIĆ

Fotografija

ILIJA ŽIVANOVIĆ

Izrada tematskih karata

IGOR BIRIN

Recenzija

Prof. dr. ZLATKO PEPEONIK

Lektor

MILIVOJ ANĐUS

Štampa

NAŠA DJECA, Zagreb, 1990

МУЗЕЈСКИ
ПРИМЈЕРАК
02/11/97/70
m. 8077/70

БУРВЕ ВРНОВСКИ
ЦЕТИЊЕ
СМН. БР. М-12976

ILIJA ŽIVANOVIĆ

BUDVA

BEČIĆI,
SV. STEFAN
PETROVAC

JANUAR: MIMOZA

— PLAŽA MOGREN

NOVEMBAR: MASLIN

UVOD

Malo je među prelijepim crnogorskim pejzažima onih što imaju toliko samorodnosti kao što to ima djelić obale između Jaza i Dubovice, rtova među kojima se rasprostire Budvanska rivijera.

»Izronivši iz bistrog plavetnila Jadrana, pješćana su se žala naslomila na bujno zelenilo«, zanosno reče pjesnik, da u samo nekoliko riječi izrazi svu ljepotu predjela koji čini nisku od sedamnaest pjeskovitih plaža oplakivanih toplim morem južnog Jadrana, zaogrnutih nepresušnim izvorima mirisa vazdazelenog mediteranskog rastinja.

Ovdje uvijek nešto cvjeta, plodi i rodi.

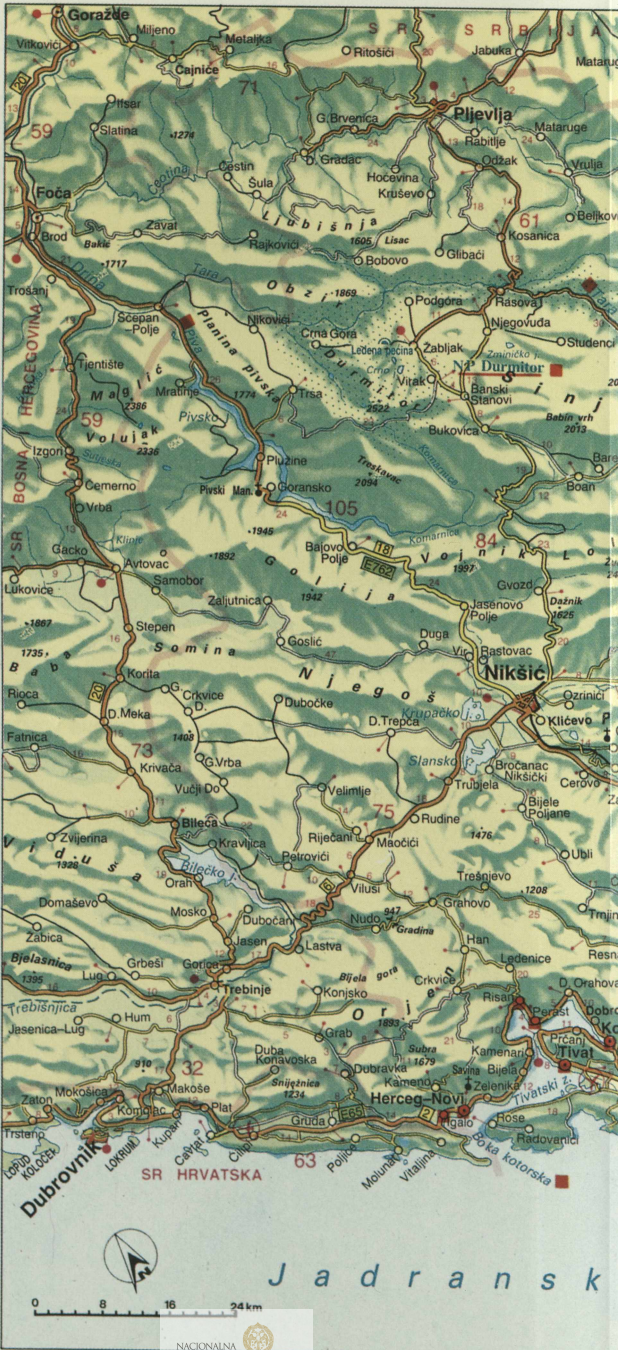
Od plamene ljepote januarskog cvijeta mimoze, do bogatog decembrskog ploda zagasite masline.

Naročito je privlačno zdravo podneblje djevičanske prirode, prijatan vazduh ispiran morskom pjenom za olujnih juga i gorskom svježinom za snažnih bura.

Obilje površinske vode preduslov je drevnoj naseljenosti. Da je tome tako svjedoči grad Budva čije nas ime vodi u vrijeme prastarog naroda Feničana.

Putniče, od Budve do Petrovca, uz Bečiće i Sv. Stefan, čeka nas preobilje prizora kojima ćemo se uvijek iznova vraćati: bistrim kapima zapjenjenog sinjeg mora, što se gdje gdje u svojem tajanstvenom odrazu smiješi nama, svojim dragim prijateljima. Kao da želi reći: namjerniče, Tvoji smo za našu sreću, zdravlje i svekoliko zadovoljstvo.

BUDVA

POLOŽAJ I PRILAZI

Geografske koordinate:

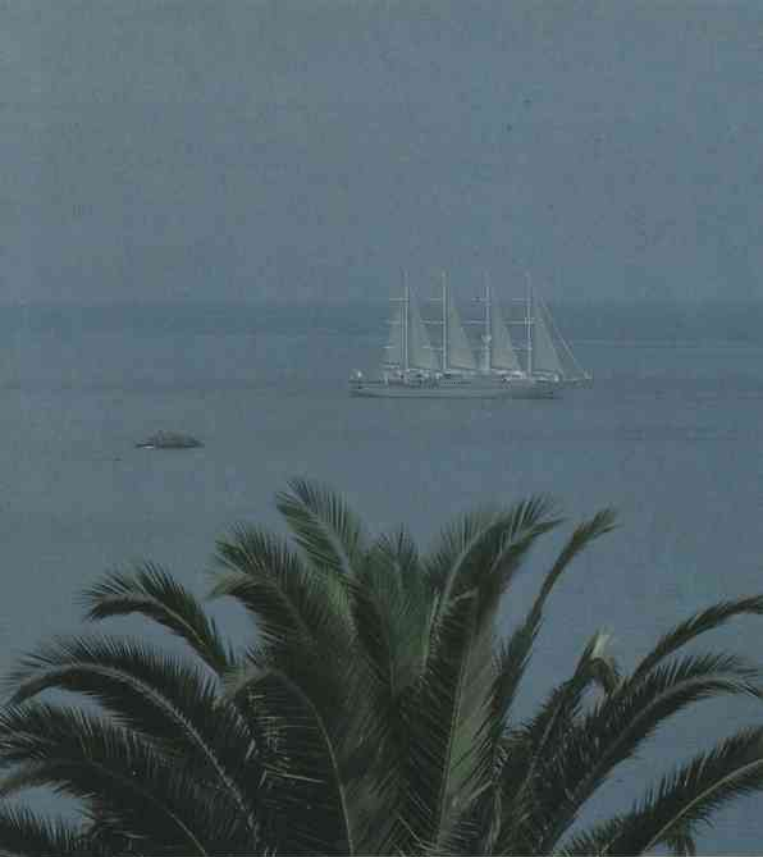
42°10' – 42°20' N

18°48' – 19°00' E

Budvanska rivijera zahvaća nevelik dio obale južnog Jadrana. Budva, Maini, Pobori, Brajići i Paštrovići, kako se od davnine nazivaju kneževine i opštine naokolo Budve, počinju kod Jaza nedaleko od Budve a završavaju ukraj Buljarice kod Petrovca. Duboko uvučen zaliv Boke kotorske i pitoma Grbaljska župa njegovi su zapadni susjedi. Dalje prema istoku nastavljaju

se Barsko i Ulcinjsko primorje.

Drevni pisani spomenici ukazuju na to da je Budva u antičko doba bila jedno od središta Ilirije. Prvi njezini stanovnici bili su, dakle, Iliri. U vrijeme grčke kolonizacije u Budvi je bio pazar. Brojni su putnici tog vremena dohodili u Budvu morem. Tako se u starom vijeku uglavnom i putovalo u udaljene zemlje. Rimsku vlast u VI vijeku nasljeđuje Vizantija. Sloveni se javljaju nekako u isto vrijeme. Raspad robovlasničkog sistema događa se u doba kad primorski gradovi, pa i Budva, crpe nove životne

JEDRENJAK »DUH VJETROVA« PRED BUDVOM

sokove iz produktivnijih feudalnih odnosa. Tada je Budva u okrilju Duklje.

Grad je uvijek bio okrenut moru. Drevni grad i njegova krajina. S mora su dolazili i prijatelji i neprijatelji. Moru je okrenuta Budvanska rivijera, njezinih sedamnaest plaža, ali su se putevi promijenili. Pomorske zamijenile su vazdušni, dok su kopneni pravci sve brojniji a drumovi savremeniji.

Romantična putovanja morem doživljavaju svoju renesansu. Pristaništa u Budvi i Petrovcu

lađa, vlasnika plovila i putnika što su se odlučili na plovidbu. Važne su i luke: Bar (Petrovac 21 km, Budva 38 km) i Kotor (Budva 23 km, Petrovac 41 km). Trajektne linije ponajbolje su veze sa susjednom Italijom.

Željeznička pruga je samo jedna. Ona što od Beograda saobraća do Bara. Željeznička stanica Sutomore udaljena je od Budve 33 kilometra.

Aerodroma je nekoliko: Tivat (Budva 22 km), Titograd (Budva 55 km), Dubrovnik (Budva 78 km). Njima valja pridodati i aerodrome u Ivgradu (Budva 200

AERODROM TIVAT

km) i Mostaru (Budva 250 km).

Drumski su prilazi najbrojniji. Jadranskom magistralom iz pravca Dubrovnika (Budva 91 km) i Bara (Budva 38 km).

Drumske udaljenosti od Budve do značajnijih gradova:

Titograd 65 km
Beograd 510 km
Skoplje 440 km
Ohrid 690 km

Sarajevo 360 km
Split 305 km
Rijeka 690 km
Zagreb 660 km
Beč 1.060 km
Minhen 1.270 km
Milano 1.340 km
Pariz 2.060 km
Ženeva 1.690 km
Amsterdam 2.130 km
Budimpešta 900 km
Atina 1.690 km
Istanbul 1.470 km

PRIRODA

U krškim krajevima, u predjelima moćnog stijenja izbrazdanog tektonskim silama, oblikovanog milenijskim prirodnim procesima, susret mora i kopna vrlo je različit. Tamo gdje su stijene, razarane silinom morskih valova, usitnjene do zrnca plaže i obrasle mediteranskim, uvijek zelenim rastinjem, gdje se od rta do rta udaljenosti mogu mjeriti koracima, gdje su ljudske nastambe utonule u krajolik, stekli su se neponovljivi prirodni uslovi čednosti i pitomine, sveukupna skla-

da mora, kamena, vegetacije i čovjekova postojanja. Toplo more i prelijepe plaže uokvirene su stoljetnim krošnjama masline, bora ili hrasta medunca, koji se ističu u krajoliku makije i gariga gdje se rado zadržavaju pčele i ptice čija se glasanja isprepliću s lahorom i šumom uvijek nadolazećih talasa.

Visoki planinski grebeni, što se strmo uzdižu od mora, prepreka su hladnim strujanjima iz gorske unutrašnjosti. Ali, oni su neiscrpní izvor svježine toliko potrebne za okrepú ljetnog sna.

RT DEVIŠTENJE

FLIŠ TAKOZVANE BUDVANSKE PRIOBALNE ZONE

Pučina donosi svoje blagodati. plim.
Ublažava ljetne vrućine a zimi Sve ćemo to potkrijepiti nekim
čini ovo podneblje prijatno to- činjenicama.

Reljef i sastav tla

Lovćen (1749 m), Maini Vrh (1326 m), Velja Trojica (1131 m) i Vrsuta (1182 m), s ograncima, planinski su okvir Budvanske rivijere. Krški visovi, golet, škrape i vrtače. Pod njima primorske uvale. Nasuprot krečnjačkoj bjelelini, raznobojno stijenje i kameenje.

Bogatstvu ovdašnjeg rastinja podloga je u složenoj geološkoj građi paleozoika, zemljinog razdoblja iz kojega su konglomerati i breče, brečasti krečnjaci i gipsano-glinovito-pjeskoviti sedimenti srednjeg karbona. Postoji mišljenje da su: »ovi slojevi u trijasi pretaloženi«. Kako bilo, paleozoik ili mlađi mezozoik podarili su Primorju prekrasnu crvenkastu, uslojenu, zanimljivo izbovanu škrljastu stijenu po imenu verfenski škrljac. Kažu, to je neosporno najstariji stratigrafski član, 20 do 70 m debela stijena, preko koje je navučen prostrani sloj fliša srednetrijaske starosti što s konglomeratima čini stijenje 400 do 500 m debljine. Uz crvene verfenske škrljice javljaju se i sivi, nešto mlađi, laporoviti krečnjaci u krovini debeloj 30 do 50 m. Iz gornje su krede rumeni krečnjaci s proslojcima mrko-crvenih rožnaca do 100 m debljine. Najmlađi su slojevi paleogene starosti: fliš takozvane budvanske priobalne zone koja leži preko rudistnih krečnjaka.

Opis ovdašnjih geoloških prilika ne bi bio potpun kad se ne bi znalo da je erozija mjestimično

odnijela uzani priobalni pojas krečnjaka, što se protezao duž obale i zadržao samo na rtovima, pa je more prodrlo u udoline i izgradilo pregršt plaža u mekšim stijenama spomenutog fliša. U taj su se dugotrajni proces uplele česte bujice, potoci i rječice, među kojima je rijeka Građevica najznačajniji vodotok, od čijih je naplavina Slovenska plaža. I još nešto: škrljci i fliš vododržljive su stijene, otuda brojni izvori i površinski tokovi; bogato rastinja.

Zemljište je pretežno od crvenice (terra rossa) na krečnjacima i smeđeg zemljišta na glinama i laporcima.

Klima i vode

Po Köppenu, klima Budvanske rivijere je tipa Csax, što znači: »blage zime i suva ljeta, s barem tri puta toliko oborina u najkišnijem mjesecu zime kao u najsušnijem mjesecu ljeta. Količina oborina u najsušem mjesecu manja je od 40 mm. Ljeta su vruća, suva i vedra – klima masline.«

Vladimir Köppen, njemački klimatolog ruskog porijekla, u svojoj klimatskoj klasifikaciji primorskih krajeva oslanjao se na pojedine biljke. Tako je južni Jadran poredio s klimom masline, znajući za ovdašnje bujne gajeve maslina.

U izrazito mediteranskom podneblju, u priobalju zaklonjenom od unutrašnjosti visokim gorskim zaledem, klimatske su

prilike još blaže, pogodnije i ugodnije. Tu nema izrazito velikih temperaturnih razlika, ekstrema padavina i snage vjetrova, pa su klimatske prilike ujednačenije nego u susjednim krajevima. Ogranci Lovćena i Rumije razbijaju sjeverne i istočne vjetrove. Budvansko je primorje među najtoplijim predjelima u našoj zemlji.

Srednja januarska temperatura $8,0^{\circ}\text{C}$, julska $23,8^{\circ}\text{C}$, godišnja $15,5^{\circ}\text{C}$.

Prosječna temperatura ljeta $23,1^{\circ}\text{C}$, zime $9,3^{\circ}\text{C}$.

Godišnja amplituda $15,8^{\circ}\text{C}$.

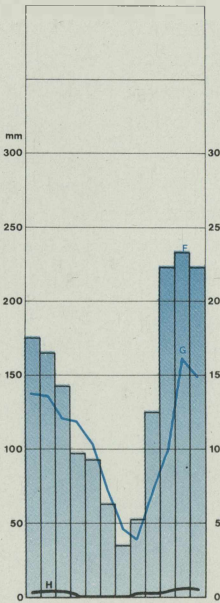
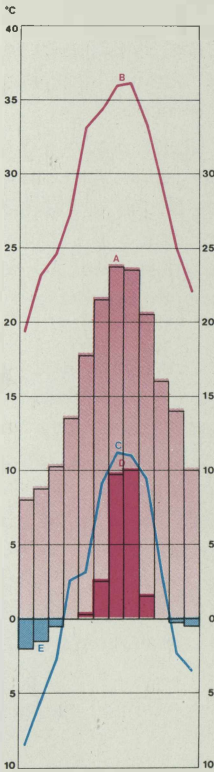
Broj sunačnih sati: 2.300 godišnje.

Velika insolacija preduslov je srazmjerno toplim zimama i suvim ljetima. Apsolutne maksimalne temperature januara su $19,2^{\circ}\text{C}$, jula $35,5^{\circ}\text{C}$. Apsolutne minimalne temperature januara $-8,5^{\circ}\text{C}$, jula $11,1^{\circ}\text{C}$. Vrućih dana, dana s temperaturom višom od $30,0^{\circ}\text{C}$ ponajviše je u julu: 9,8; hladnih dana, dana s temperaturom ispod nule najviše je u januaru: 2,0.

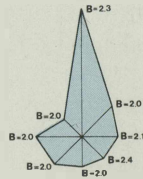
Godišnja količina oborina iz-

BUDVANSKO PRIMORJE OBRASLO MEDITERANSKIM RASTINJEM

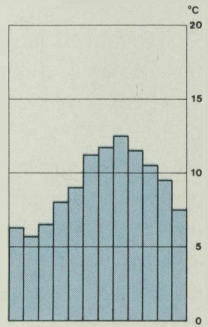

KLIMATSKI DIJAGRAM

Ruža vjetrova

Srednja mjesečna površinska temperatura mora

- A – središnje mjesečne temperature vazduha
- B – apsolutne mjesečne maksimalne temperature
- C – apsolutne mjesečne minimalne temperature
- D – vrući dani (maksimalna temperatura $\geq 30^{\circ}\text{C}$)
- E – hladni dani (minimalna temperatura $\leq 0^{\circ}\text{C}$)
- F – količina oborina u mm
- G – dani s $\geq 0,1$ mm padalina
- H – dani s vjetrom ≥ 7 bofora

nosi 1626 mm. Najviše padne u novembru: 232 mm, najmanje u julu: 35 mm. Ljeti ukupno padne ispod 150 mm, zimi preko 600 mm. Snježni pokrov je rijetkost. U tridesetgodišnjem periodu praćenja (1931–1960) nije zabilježen, u prosjeku, niti jedan cijeli dan sa snijegom na tlu.

Vjetrovi su najčešći iz sjevernog kvadranta, a ti su najučestaliji i najžešći od oktobra do marta.

Bura ili sjever plahovit je vjetar koji duva s kopna. Bura je vjetar vedrog i lijepog vremena, ali je olujna bura najopasniji vjetar na Jadranu. Srećom, u Budvi je prava rijetkost. Olujni vjetar, snažniji od 7 bofora (12,5–15,3 m/sek), rijetko kad duva cijeli dan, a u pravilu ga nema kroz

ljetne mjesece. Češći je u novembru i decembru, prosječno 0,4 dana mjesečno.

Jugo ili široko pratilac je oblačnog i kišovitog vremena, a duva s mora prema kopnu. Najčešći je zimi, kada je i oborina najviše. Taj vjetar, međutim, pogoduje širenju mediteranske vegetacije.

Maestral (maištral, smorac, zmorac), sjeverozapadnjak, prati pravac naše obale. Duva ljeti, prijatan je jer osvježava. Javlja se oko 10 sati a zamire oko 17 sati. Pogoduje jedriličarenju i daskarenju, ali ljubitelji daske moraju računati da on može prestati već oko 15 sati. Što ako ga ponestane kad smo na dasci podalje od obale?

Pulenat, zapadnjak, rijedak je

JUGO ILI ŠIROKO

MAESTRAL ILI SJEVEROZAPADNJAK, PRIJATELJ JEDRILIČARA

vjetar olujne snage. Javlja se, obično, poslije juga. Mnogi misle da je to najstrašniji vjetar na Primorju.

Lebić, garbin ili oštar jugozapadni je vjetar koji, katkad, oko podneva uzvalja puno mora.

Lebićada je jugozapadni vjetar olujne snage, kao što je pulentada najjači zapadni vjetar. To su, uglavnom, jesenji i zimski vjetrovi.

Tramuntana, tramontana je oluja sa sjevera. Javlja se na kraju bure ili uz naglo zahlađenje poslije kišnog vremena, krajem

ljeta ili početkom jeseni, ponajčešće za berbe grožđa.

Levanat je istočni vjetar. Levantin kad je slabiji, levantara ili levantada kad je jak i opasan. Duva zimi i dugo traje.

Tako smo zaokružili ružu vjetrova, kojim je uz obalu Jadrana bezbroj imena, a mi smo spomenuli samo one najpoznatije.

Budvansku rivijeru oplakuje toplo more: februar 11,7°C, avgust: 24,7°C. Od maja do oktobra more je u prosjeku toplije od 18°C. Želimo li biti precizni: od 10. maja do 8. novembra, tj. 182

dana. Toliko traje sezona kupanja uz ovdašnje plaže. Možda je baš to najbolja odlika ovdašnjeg podneblja, uz napomenu, ne plašite se ljetnih vrućina, hlada je preobilje pod borovim stablima ili u sjeni suncobrana koji su, uz toplo i bistro more, zaštitni znak većine budvanskih plaža.

Vode

Obilne oborine (1628 litara na kvadratni metar godišnje) hrane brojne površinske tokove. Bilo bi i značajnijih stalnih tokova da atmosferske vode ne padnu na u-

vijek žednu podlogu krasa gdje poniru i kroz zamršeno podzemlje nastavljaju svoj put do mora. Ali, neke su stijene vododržive pa se uz njih javljaju izvori ili čak snažna vrela. Odatle vode poteku niz strme obronke planinskog zaleđa, osobito s jeseni i tokom zime, kad znaju doseći snagu bujica.

Od tokova najpoznatija je Mainska rijeka Građevica koja iz Maina teče kroz Budvansko polje i uliva se u more na Slovenskoj plaži. Uz nju su Boretska rijeka, Bečićka rijeka, Kukačka ri-

UZ BUJICE NEKAD SU RADILI MLINOVI

jeka, Potok (kod Pržna), Potok od Rebra, Popovštica i Konjoševa rijeka. Najznačajniji izvor je Rijeka Reževići koja se poslije kratkog toka uliva u more. I danas je uz nju nekoliko mlinova. Ova zdrava, hladna i snažna voda (min. 75 l/sek), služi kao voda za piće. Kod Novoselja iz karstne pećine zvane Vilina spila, promjera 10 m, u kišnom periodu izbijaju velike količine vode iz znatnih dubina. Bujičarski tokovi ovdašnjih potoka i rječica uglavnom su regulisani, ali za jakih kiša vode znaju podivljati pa ni odroni zemlje nisu rijetkost. Kad sunce opet ogrije, a to se začas dogodi, vode se smire, nanosi otklone, a plaže dobiju novi talog srebrno-zlaćanog pijeska, najvažnijeg prirodnog bogatstva moćne ali i pitome prirode južnog Jadrana.

Flora i fauna

U bogatstvu reljefnih oblika, specifičnom tlu i osebujnom podneblju rasprostire se bujna vegetacija kao izrazita suprotnost krševitom zaleđu.

Zaogrnutu zelenim plaštem, između plavetnila neba i modrine mora, naslonjeno na drevni grad Budvu i brojne manastire po obroncima gora, sklonjenih u gajevima maslina, Budvansko je primorje prava prirodna znamenitost, kojoj, što je lako uočiti, nije znatnije narušena njezina izvornost.

Na tako malom prostoru biljni svijet je zastupljen zajednicom

crnike ili česmine (Orno-Quercetum ilicis typicum) i niskom makijom (Orno-Quercetum ilicis myrtetosum).

Posmatraču neće, međutim, promaći mnoštvo različitog bilja.

Crnika ili česmina pod uticajem čovjeka ne javlja se na većim prostranstvima, ali su uočljivi njezini predstavnici u okviru makije. Tu je zatim lovorika (*Laurus nobilis*), mirisni predstavnik grmolikog bilja. Žukva, žutonica ili brnistra (*Spartium junceum*) ima velike žute cvjetove. Uz starija stabla drže se penjačice: žbunje planike (*Arbutus unedo*), tršlje (*Pistacia leutiscus*), lemprike (*Viburnum tinus*), komorike ili zelenike (*Phillyrea latifolia*), veprine (*Ruscus aculeatus*), primorske kozje krvi (*Lonicera implexa*), primorske grmolike šparoge (*Asparagus acutifolius*), bršljana (*Hedera helix*), tetivke (*Smilax aspera*), bljušta (*Tamus communis*), primorske povitine (*Clematis flammula*).

U okviru makije rjeđa su visoka stabla. Biljke se razvijaju kao visoko grmlje koje je većinom neprohodno. Razlikujemo dva tipa makije, prema prevladavajućoj crniki ili česmini ili mrči (*Myrtus communis*). Ali, najljepši su ukras primorskog pojasa lijepi primjerci bijelog ili alepskog bora (*Pinus halepensis*) čija moćna krošnja pruža hladovinu. To su većinom stoljetna stabla u zenitu svoje životnosti. Bijeli se bor u pravilu javlja u okviru makije mrče, koja je gusta i neprohod-

ŽUKVA ILI BRNISTRA

na, čemu pridonose razdrobljena kamenita podloga i padinski položaj. Kretanje otežavaju brojne penjačice pune oštih bodlji među kojima je najbrojnija tetivka.

Niži oblik šikare zove se garig; biljna zajednica veoma tipična za prostore izrazito mediteranske klime. Nisko grmlje relativno je prohodno, a prepoznatljivo je po dobroj zastupljenosti kapinke (*Erico-Calycotometum intestae*). Kao što je to u prirodi čest slučaj prožimanje biljnih zajednica označava borbu za prevlast.

se tako elementi makije i gariga prepliću sa šumom ali s tendencijom gušenja šume pa i izumiranja bijelog bora.

Većina biljaka vegetacije makije zimzelene su listače: česmينا, zelenika, mrča, planika, tršlja, veliki vriješ i lemprika. Zanimljivo je da se drvo česmине smatralo najvrednijim na Sredozemlju. Njegova bujna krošnja nudi hladovinu pa se gdje gdje sadi i kao ukrasno drvo. Tvrdo drvo zelenike se upotrebljavalo u gradnji, od mrče su se radile vrške, njezin je plod jestiv, od

SMILJE, LJEKOVITA BILJKA

njega se kuva i rakija, kažu ljekovita. Plod planike je jestiv, lijepe je crvene boje, a cvjeta i zri nekako u isto vrijeme: od novembra do februara. Veliki se vrijes koristio za kolje, izradu vretena i lula, za ogrjev također. Bijeli bor daje dobru vatru a kora mu je služila za štavljenje ribarskih mreža.

U nižim dijelovima primorja nema značajnijih travnjaka, ali su trave obrasle gotovo sve proplanke i napuštene vrtove. Među travama spomenut ćemo brčak (Ornithopodi-Vulpietum),

njaču (Fabaceae), preslicu (Thymus longicaulis) i majčinu dušicu (Trifolium lappaceum).

Po grebenima prisutne su biljke stjenjače iz biljne zajednice Cantaureo-Campanulion.

Uz samoniklu vegetaciju u parkovima i oko kuća odavno su se udomaćile porodice mimoza (Mimosaceae), grmolike biljke ili pak moćna stabla iz tropskih krajeva, eukalptusa (Eucalyptus) – vazdazelene drvenaste biljke iz porodice mrča (Myrtaceae) donesene u pravilu iz Australije ili Tasmanije, gdje ih je

GLICINIJA

nekoliko stotina polimorfnih vrsta i palme (*Palmae*), također tropske biljke kojima pripada čak hiljadu vrsta, od kojih mnoge u primorju lako prezime.

Kroz cijelu godinu u zimzele-
nom kraju, osobito na rubu pro-
planaka javljaju se brojne pečur-
ke iz roda boletacea, rusula a-

manita. Zajedno rastu vrganj
(*Boletus edulis*), sunčanica (*Ma-
crolepiota procera*), raznobojne
rusule, privlačna biserka (*Ama-
nita rubescens*), cijenjena knegi-
nja ili blagva (*Amanita Cesarea*),
ali i smrtno otrovna zelena pu-
pavka (*Amanita phalloides*). Po-
znato je da sa pečurkama nema

šale, sa njima nikada dovoljno o-
preza, što osobito vrijedi poslije
kiša krajem proljeća ili ujesen.

Od ukrasnog bilja, što se gaji
zbog svojeg cvijeta, naći ćemo
na Budvanskoj rivijeri predstavnike
brojnih vrsta, osobito iz
tropskih južnih podneblja. Spomenut
ćemo gliciniju (*Wistaria
sinesis*), grmoliku povijušu iz porodice
lepirnjača (*Papilionaceae*)
što dolazi iz daleke Kine, a cvjeta
prekrasnim dugim mirisnim
grozdovima ljubičaste boje, koji
najavljuju tople proljetne dane.
Bugenvilija (*Bougenvillea spectabilis*)
potiče iz Brazila a cvjeta

specifičnim listovima što djeluju
poput krila koje vjetar baš zato
lako nosi. Oleandri (*Nerium oleander*)
cvjetaju u spektru boja,
od bijelih do grimizno crvenih.
Njihov opojni miris opominje i na
to da je ta biljka veoma otrovna.
Ipak, koristi se u medicinske
svrhe.

Kulturne biljke sredozemnog
podneblja veoma su rasprostranjene.
Budvanska rivijera poznata je po
maslinama (*Olea europaea*) i danas već
zapuštenom maslinarstvu, vinovoj lozi
i čuvenim vinima *krstaču* i *vrancu*
i po smokvama (*Ficus carica*),

BUGENVILIJIA

LIMUN

ŠIPAK...

...ILI NAR

sočnih i hranjivih plodova. Rogač (*Ceratonia siliqua*) je mekog i ukusnog ploda koji će kasnije otvrdnuti.

Agrumi su se također odomacili u ovom kraju. Limun (*Citrus limonum*), jedna od najznačajnijih kultiviranih vrsta, cvjeta bijelim cvijetom a plodi mesnatom

sočnim bobama u 8 do 12 krišaka. Cvjeta preko ljeta a plodivi dozrijevaju u razna godišnja doba, pretežno ljeti. Narandža (*Citrus aurantium*) kao samonikla biljka je gorkog okusa. Kalemljena podvrsta slatka narandža (*Citrus dulcis*) dobro uspijeva i obilato rodi od Budve do Petrovca.

JAPANSKA JABUKA

Mandarinka (*Citrus nobilis*) iz porodice narandži trajno je zelena vrsta a uzgaja se radi mesnatog i sočnog ploda. Zbog otpornosti prema hladnoći (podnosi i temperaturu od -8°C) podiže se kao nasad u ovdašnjim vrtovima.

Jedna biljka preobilno rodi baš u Crnogorskom primorju. To je šipak, nar ili mogranj (*Punica granatum*). Samoniklo raste u primorskim krajevima. Plodnica mu je mnogogradna, a u svakom odjeljku sadrži mnogo sjemenih zametaka, sočnih i ukusnih za jelo (19% šećera, 2% limunske kiseline), pogodnih za pripremljanje zdravih voćnih sokova bogatih vitaminom C.

Po fauni ovaj se kraj ne razlikuje od susjednih dijelova Crnogorskog primorja. Od divljači prisutni su zec (*Lepus europaeus*) i lisica (*Vulpes vulpes*) gusta rđavocrvena krzna. Kuna (*Martes*)

i lasica (*Mustela nivalis*), pogotovo vidra (*Lutra lutra*) rjeđe se susreću. Vuk (*Canis lupus*) kadšto zaluta a šakal ili čagalj (*Canis aureus*), po građi i načinu života između lisice i vuka, znao se vidjeti i na brdu Spas poviše Budve. U posljednje vrijeme ima dosta divljih svinja (*Sus scrofa*).

Ptičji svijet je bogat i raznovrstan. Za lovce je zanimljiva jarebica, trčka skvržulja (*Perdix perdix*) koja je široko zastupljena. Dobro se krije zbog svoje smeđe boje prilagođene tlu. Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*) je ptica gorskih kamenjara, plavičaste boje prilagođene kršu. divlja guska (*Anser anser*), divlja patka (*Anas platyrhynchos*) i čaplja (*Ardea cinerea*) zadržavaju se ovdje za svojih seoba u proljeće i jesen. Sve manje je orlova (*Aquila chrysaetos*), ali su prisutni jastrebovi. Još uvijek ne-

GALEBOVI NA RIVI, ZIMI KAD NEMA ŠETAČA

bom kruži jastreb kokošar, ili kragulj (*Accipiter gentilis*) i znatno manji kobac (*Accipiter nisus*).

Sve ptičje vrste i divljač pod određenim su režimom zaštite. To lovci dobro znaju jer se oni lovom bave organizovano kroz lovačka društva.

More i podmorje

Reljefu kopna obično odgovara i reljef obali bliskog podmorja. Planinski grebeni u osnovi se pružaju od sjeverozapada k jugoistoku. Taj se pravac naziva »dinarski« po gorju koje slijedi taj smjer, da bi se kod Prokletija povilo prema jugu.

Budvanska rivijera je otvorena pučini Jadranskog mora, njegovom najjužnijem, najtoplijem i najdubljem dijelu. Na 2–5 km od obale pruža se izobata od 50 m, na oko 10 km od obale izobata

od 100 m. Veće dubine podalje su od obale, a izobata od 1000 m udaljena je 43 km.

Sva ostrva i grebeni bliže su obali, unutar izobate od 50 m. Najveće među njima je školj Sv. Nikole pred Budvom. To ostrvce zatvara Budvanski zaliv, a pličina Tunja, koja se pruža od Slovenske plaže prema njemu za oseke je duboka svega 0,5 m. Zaliv starog grada Budve i njegova luka pristupačni su samo iz jugozapadnog i južnog smjera, uz zapadnu obalu školja.

Budvanska je rivijera dio južnog Jadrana, pa temperatura morske vode slijedi pravila i obilježja svojstvena južnom Jadranu: zimi je more toplije od plićeg na sjeveru, koje se brže rashlađi, na pučini čak toplije od priobalnog. Analogno, ljeti je morska voda srazmjerno hladnija što je značajno za temperature u priobalju. Za visokih temperatura

more ih ublažava, što koristi i lju-
dima i rastinju. Ljeti su te tempe-
rature do 24,7°C, s jeseni more
se počinje hladiti od površinskih
prema dubljim slojevima, gdje
se zadržava na 18 do 19°C u do-
ba jeseni. Zimi temperatura po-
vršinske morske vode ne pada
ispod 11,7°C, pa su godišnja ko-
lebanja 13°C.

Salinitet je također bitna odli-
ka morske vode. Na površini on
prosječno iznosi 38‰. Plavetnilo
raste s toplinom i slanosti, pro-
vidnost također. Providnost se
kreće od 15 do 55 metara, sred-
nja je oko 30 metara. Raste od
obale prema pučini. Zanimljivo
je da su astronauti za svojih obli-
jetanja Zemlje uočili modrinu Ja-
dranskog mora, koje je u svjet-
skoj okeanografiji poznato i radi
svoje providnosti, osobito u du-
žim periodima bez kiše, od pro-
ljeća do jeseni. Relativno velika
dubina i neznatan priliv slatke

vode čine salinitet i providnost
relativno stalnim pojavama.

Plima i oseka iznose oko 50
cm.

Stjenovito dno, kakvo je naj-
češće pred Budvanskom rivije-
rom, bogato je biljnim i životinj-
skim vrstama. Ono je obraslo
zelenim, mrkim i crvenim alga-
ma, među kojima su veoma za-
stupljene cistozire (*Cystoseira*),
osobito uz ostrvca, grebene i
rtove. Od velikog broja životinj-
skih vrsta vezanih uz kamenito
dno mnoge najčešće žive u dru-
štvu algi, druge se drže golog
kamenja, neke su sakrivene u
škrapama ili stijinama, neke
pak zakopane u pijesku ili mulju.
U gustom spletu algi žive mnoge
vrste riba, koje tu tragaju za hra-
nom: cipal (*Mugil*), ušata ili oča-
da (*Oblada melanura*), pirka
(*Serranus scriba*), špar (*Diplo-
dus annularis*). Uz kamen se
drže zubatac (*Dentex dentex*),

LJETO NA PUČINI

lubin (*Dicentrarchus labrax*), škarpina (*Scorpeanea scrofa*), kanjac (*Serranus cabrilla*), arbun (*Pagellus erythrinus*), orada ili komarča (*Sparus auratus*) i druge. Pri dnu su rakovica (*Carcinus mediterraneus*) i hobotnica

(*Octopus vulgaris*). Od školjaka kamenica (*Ostrea*) i dagnja (*Mytilus galloprovincialis*). Tu se krije i najvredniji stanovnik južnog Jadrana jastog (*Palinurus vulgaris*) i hlap ili rarog (*Homarus vulgaris*).

ŠKOLJ SV. NIKOLA

Na većim dubinama kolonije su kamenih koralja (*Cladocora caespitosa*) i crvenih koralja (*Callarium rubrum*).

Ovo je more neobično privlačno za ribolovce koji rado love i ribe što se u jatima drže po-

vršine: iglice (*Belone belone*), skuše (*Scomber scomber*), lo-karde (*Scomber japonicus*) i ču-venu ribu gofa (*Seriola dumeri-
lii*).

Podvodni ribolov, kao i onaj iz brodica, određen je propisima,

ali je jednako zanimljiv doživljaj ronioca koji će za svoj sportski pothvat biti nagrađen bogatim prizorima i doživljajima.

STANOVNIŠTVO I NASELJA

Na teritoriju budvanske opštine, uz Budvansku rivijeru i njezino zaleđe, u srednjem su vijeku formirana četiri plemena: Pobori, Maini, Brajići i Paštrovići, koja su sve do danas sačuvala svoje

običaje i govor. Ta su plemena doseljena iz Crne Gore i Srbije, a svako je od njih sačuvalo i svoju tradiciju. Zna se da je 1849. g. za prvog popisa stanovništva okružje budvansko brojilo 5.605 stanovnika.

Ekonomska migracija karakteristična je za ovaj kraj. Ona jača krajem XIX i početkom XX vijeka, kada veliki broj ljudi odlazi u Ameriku, Australiju, Tursku i druge zemlje. Najviše ih je pošlo

REŽEVIĆI

KAMENE KUĆE IZMEĐU SUVOMEĐA

iz Paštrovića. Dio stanovnika Brajića preselio je u Vojvodinu. Uz to karakteristična je pojava seoba seoskog stanovništva u gradove.

Razvoj turističke privrede otvorio je mogućnost za pošljavanja i zarade što je smanjilo dalji odliv stanovništva. I dalje je prisutno osipanje seoskog stanovništva.

Uz Budvu (6.530 st.), Petrovac i Sv. Stefan još je 30 naselja na teritoriji današnje opštine Budva (11.000 st.). U primorju, uz magistralu su: Prijedor, Seoca, Podostrog, Borete, Bečići, Pržno, Miločer, Blizikuće, Reževići, Kaluderovac i Buljarica. Do 200 m su položeni Podličak, Čelobrdo i Tudorovići. Brdska su naselja na 400 i više metara nad morem: Pobori, Gornji Maini, Brajići, Stanišići, Kuljače, Brda, Novoselje i dr.

Sve su to stara naselja zbijenih kuća građenih od kamena sa zajedničkim zidovima. Na teško su pristupačnim a lako branjenim mjestima. Obično pojedino selo nastanjuju pripadnici istog bratstva ili nekoliko bratstava istog plemena. Zajedničko zemljište sela su pašnjaci i šume, što čini jednu četvrtinu atara. Mnoga sela imaju, uz tu takozvanu komunicu, i svojину u planini. Planinski torovi bili su nastanjeni preko ljeta kad se stoka izgonila na pasišta. Ovi katuni po svoj su prilici bili prvobitna naselja doseljenih slovenskih plemena.

Kuće su, rekosmo, od kamena, prekrivene tzv. tiglom konavlicom, obično na sprat, jednu ili dvije vode. Prizemlje je služilo za spremište i smještaj stoke. Današnje se kuće podižu bliže moru i mahom uključuju u turističku privredu.

ISTORIJA

Budva je najveće, najpoznatije i najstarije naselje Budvanske rivijere. U njezinoj se historiji ogledaju prilike cijelog kraja. Arheološki nalazi i pisani spomenici ukazuju da Budva postoji već u V vijeku st. ere, kad je spominje Sofokle u svojoj tragediji Oikles, kao grad Ilirije. Grčki pisac Skilak govori o Budvi kao glavnom gradu Enheleja. Postoje i legende o postanku Budve, među kojima je i danas raširena ona o Feničanima, najstarijim moreplovcima Sredozemlja, kao osnivačima Budve. Grčki pisac Stjepan Vizantijski kaže da je Budvu osnovao Kadmo, sin feničkog kralja Agenora i kraljice Telefose. Protjeran iz Tebe, zajedno sa svojom ženom Harmonijom, vladar i osvajač Beotije Kadmo našao je utočište kod Enheleja, ilirskog plemena. Čak je bio proglašen kraljem Ilirika. Kadmo je doputovao volovskom zapregom, a spomenuti volovi (grč. bous-vô) obdarili su drevnu Budvu imenom.

Nakon zemljotresa 1979. g. vršena su iskopavanja i tom prilikom otkriveni ostaci jedne palače s vrijednim mozaikom, rimska kupatila, dio bedema, kao i velika količina vrijednih predmeta što ukazuje da je Budva starija nego što se mislilo. Vjeruje se da je nastala u VII ili VI v. st. e.

Najstariji nazivi za Budvu su: Butua, Buthos, Butoba, Budua, Civitas Antique (Stari Grad).

Arheološki nalazi upućuju na

Ilire kao prve stanovnike Budve. Oni su, smatra se, potisnuli Tračane. Bilo je to u vrijeme kad je gvožđe potiskivalo bronzu, a zemljoradnja i stočarstvo bili glavna zanimanja ljudi.

Oko 400. g. st. e. Kelti potiskuju Ilire. Grčka kolonizacija zahvatila je Budva nekako u isto vrijeme. Smatra se da je u Budvi paralelno s ilirskim postojalo i grčko naselje. Bila je to stanica njihovim moreplovcima i trgovcima što su trgovali s Ilirima kupujući poljoprivredne proizvode za keramičku robu i skupocjene predmete od zlata. Njihov se uticaj vidi po novim poljoprivrednim kulturama i tehnici gradnje brodova, što potkrepljuju nalazi iz Budvanske nekropole.

Polovinom II v. n. e. dolaze Rimljani. Na svojim osvajačkim pohodima, već u III v. kročili su na istočnu obalu Jadrana s ciljem da pokore cijeli poznati svijet. Dva i po vijeka trebalo je da Rimljani pokore iliro-keltska plemena. Nadirali su iz pravca Makedonije i s Apeninskog poluostrva. Osvojene krajeve dobijali su rimski pojedinci, kolonisti i vojnici.

Sve je počelo kad su Iliri, usvojivši gradnju brodova, pod kraljem Agenorom napali grčke kolonije na Jadranu. Grci su se obratili za pomoć Rimljanima, a ovi su to jedva dočekali. Kraljica Teuta bi poražena od Rimljana 228. g. st. e. a Iliri su morali plaćati danak. Postepeno su Rimljani pokorili i Makedoniju. Po-

PRED STARIM GRADOM OSTACI SU JOŠ STARIJIH NASELJA

sljednji ilirski vladar Gencije, udružen s makdeonskim kraljem Persijem, pobijeđen je od Rimljana, a Rim tako postaje gospodar na Jadranu polovinom II v. s.e. I Budva je potpala pod rimsku vlast. Stanovništvo je postepeno romanizovano, što svjedoče natpisi iz Budvanske nekropole. Postoje tragovi rimskih naselja u Budvi i Petrovcu. Plinije Ml. boraveći u Budvi zapisao je da je to »grad rimskih građevina«. Okolna su sela, međutim, naseljavali starosjedioci.

U rimsko doba pomorski i kopneni putevi sastaju se u Budvi i tako je povezuju s trgovačkim centrima u primorju i unutrašnjosti. U to vrijeme uvode se kulture masline i vinove loze, što uz ostalu poljoprivredu i stočarstvo čini osnovu trgovine. Uz trgovačke puteve, pomorske veze značajan je bio i kopneni pravac Akvileja – Drač. Za Dioklecijana

Budva je u sastavu provincije Prevalitane. Rimsko je carstvo bilo osuđeno na propast, pa 395. g. dolazi do njegove podjele na Zapadno i Istočno carstvo. Granica između tih imperija prolazila je kraj Budve. U istočnom dijelu carstva preovladao je uticaj Vizantije, istočni vjerski obred, a u Zapadnom uticaj latinskog jezika i rimske crkve.

Godine 535. Budva potpada pod vlast Vizantije.

U isto vrijeme na sjeveroistočnim granicama Vizantije pojavili su se Sloveni. U VI v. Sloveni su na svojim pohodima doprli i do Jadranskog mora, zajedno s Avarima. Grbaljsku župu i Budvu zaposjeli su Avari, pa se Budvanski zaliv spominje kao Avarorum Sinus.

Početkom VII vijeka Sloveni se trajno naseljavaju na Balkanu. U to doba grad Budvu još

naseljava romanski živalj, dok okolinu postupno, u manjim grupama, zaposjedaju slovenska plemena. To je doba prelaza robovlasničkog u feudalni sistem. Vizantijski pisac Prokopije bilježi da su Sloveni živjeli u vojnoj demokraciji, da se taj narod ne upravlja jednim čovjekom već živi u demokratiji. Kneževi su oblik rodovske demokratije, oni su na čelu plemenskih saveza u društvu zemljoradnika i stočara, lovaca i ribolovaca. Slovenska kolonizacija označava ponovni razvitak Budve, na novoj, feudalnoj osnovi. Budva, kao i drugi primorski gradovi, igra važnu ulogu u novoj srpskoj državi. Uz Rašku bio je Dioklion, bivša rimska pokrajina Prevalentija sa sjedištem u gradu Dukliji, pokraj Titograda. U XI vijeku ova oblast

dobija ime Zeta. Konstantin Porfirogenet, vizantijski car u X vijeku, istoričar i pisac bilježi:

»Koristeći se slabošću Vizantije Arabljani s flotom prodriješe u Jadransko more i poslije zauzimanja nekih gradova u južnoj Italiji, pod vodstvom Kalfuna, sa 36 lađa, u proljeće 841. godine napadnu i opustoše Budvu. Poslije ovog pustošenja Sloveni su naselili Budvu.«

Uspón Raške u XII vijeku označava kraj Vizantijske vlasti u Primorju. Između 1184. i 1186. g. Budva je potpala pod vlast Stevana Nemanje, što se dogodilo poslije smrti vizantijskog cara Manojla. U XIII vijeku Mongoli preko Ugarske dopiru u ove krajeve. Sin Stevana Prvovjenčanog Vladislav dobio je Primorje, pa i Budvu, na upravljanje. Za

BUDVA NA ORTELIUSOVOJ GEOGRAFSKOJ KARTI (XVI V.)

BUDVA SE UTVRĐUJE U VRIJEME TURSKE OPASNOSTI

Dušanove vlasti srpska srednjovjekovna država doživljava svoj uspon. Zna se da je car Dušan boravio u Budvi. Misli se da je on izvršio redakuru Statuta grada Budve, koji je po mnogim indicijama nastao u doba »Gospodina cara«, kako se car Dušan spominje i u svojem Zakoniku, čiji se duh osjeća u Statutu Budve. Budva je u Dušanovo doba uživala autonomna prava i služila kao luka u državi Nemanjića. Po Dušanovom Zakoniku i običajnom pravu sudilo se u Paštrovićima preko 500 godina. U XIV vijeku u Primorju Balšići, kao župani, u svojem posjedu imaju Budvu i Bar. Kao kaštelan Budve od 1361. do 1464. bio je Srbin Površko, vlasnik 12 brodova, od kojih 8 trgovačkih, a 4 ratna. Vojvoda Nikola Zaharije, srođnik

Balšića, dolazi za kaštelana iza njega, a 1365. dobija podanstvo dubrovačko, 1366. mletačko. Đurađ Balšić javlja se kao zapovjednik 1367. g. Pod Balšićima Budva ostaje do 1392. g. U Budvi su oni držali sve svoje brodove. Budva je služila kao središte trgovine solju. Oko 1380. Balšići imaju oko 30 solnih polja. Od 100 perpera u doba cara Dušana, Balšićima Budva plaća 200 perpera godišnjeg poreza, tzv. akrostika.

Ali, u to vrijeme nadvila se sjena polumjeseca nad Primorjem. Turci, preko Albanije, napadaju Budvu i Paštroviće. Tu opasnost iskoristio je Radić Crnojević koji uz pomoć bosanskog kralja Tvrtka vlada Kotorom, Grbljem i Budvom od 1392. godine. Od 1396. godine do 1398. Budvom

MLETAČKI LAV NA ZIDINAMA BUDVE

vlada bosanski vojvoda Sandalj Hranić kojemu će je preoteti Đurađ Stracimirović. On je Budvu dao Mlečanima misleći da je od Turaka odbraniti ne može.

Mlečani su imali ambicije ovladati južnim Primorjem, ali se tome protivi Balša III, sin Đurađev. Ipak, oni su Budvu držali nekoliko godina, da bi je 1403. g. ustupili Balši III, koji je drži do 1419. godine. Balša III je često stolovao u Budvi, a najviše je u njoj boravila njegova majka Jelena. U sukobu 1419. g. Mlečani su ponovo zauzeli Budvu. Balša je umro 1421. g. a s tim prestaje 45 godišnja vlast Balšića u Budvi.

Naziv Crne Gore javlja se prvi put u to vrijeme i to baš za planinski kraj između Budve i Kotora.

Do dolaska srpske vojske pod despotom Đurđem Brankovićem Budva je pod Venecijom, koja, ipak uspijeva grad držati do 1426. godine, kada se Ugovorom Mlečani obavezuju Despotu dati grad Budvu kad oni dobiju Grbalj i još neke posjede. Despot zaključuje još jedan Ugovar 1435. godine, ali njegova

slabi, a Budvom faktički gospodare Mlečani. Stjepan Vukšić, Sandeljev nasljednik, opsjeda Budvu 1442. godine, u tome ne uspijeva, a Budva konačno potpada pod vlast Venecije, koja traje sve do propasti Mletačke Republike 1797. godine, dakle 355 godina.

Mletačkoj se sili uspio oduprijeti samo Dubrovnik. Snažna srpska država uspjevala je spriječiti mletačke planove, ali, polovinom XV vijeka Veneciji nije ništa stajalo na putu da zagospodari Primorjem pa i Budvom.

Za perioda vlasti s onu stranu Jadrana vodila se borba za očuvanje nacionalnosti, vjere i jezika. Paštrovići, autonomna plemićka opština iz doba Dušana, stavili su se pod mletačku zaštitu 1423. godine, Lastva (današnji Petrovac) 1442. godine. Zbog graničnog položaja s Turskom zadržali su neka samoupravna prava. Bilo je i buna protiv mletačke vlasti: velika seljačka buna u Grblju 1446. godine i budvanska pobuna 1465. godine. Mlečani su se oslanjali na gradsko plemstvo, čemu je u prilog išlo doseljavanje romanskog življa u Budvu. Ali, najveći priliv stanovništva u grad bio je iz okolnih sela gdje su ostala srpska i crnogorska plemena.

Godine 1499. Crna Gora gubi samostalnost jer je pripojena Skadarskom sandžaku. Maini, Pobori i Brajići su pod Turcima.

Budva zajedno s Paštrovićima postaje izolirani mletački posjed,

FRESKE IZ SREDNJEG VIJEKA, MANASTIR REŽEVIĆI

pošto je i Grbalj pripao Turcima još 1496. godine. Od druge polovine XVI vijeka Budva i Boka

Mletačka Albanija. Istina, Mlečani su potvrdili Statut Budve, ali je vlast postepeno prelazila generalnom providuru sa sjedištem u

STARI TOP, NEKAD UBOJITO ORUŽJE,
DANAS UKRAS ZIDINA

KULE, PUŠKARNICE IZ VREMENA
OPSADE... (lijevo gore)

Zadru. Kneza postavlja Republika i daje mu samostalnost izvršne i sudske vlasti, on je vojni zapovjednik koji rukovodi obranom grada. Početkom XVII vijeka gradska samouprava svedena je na minimum. Turski napadi ugrožavali su privredu Budve, naročito trgovinu. Brodogradilište se spominje 1443. g. U XVII vijeku također postoji brodogradilište. Gusari ometaju pomorski saobraćaj. Osobito su poznati prepadi ulcinjskih gusara na budvanske lađe, čak i u samoj luci Budve, gdje se nalazilo i po nekoliko vojnih brodova radi

te. Bokeljske opštine Budva, Perast, Paštrovići i Sv. Mihovil sklapaju 1636. g. savez radi zaštite slobodne trgovine. Ali, bilo je i budvanskih zapovjednika koji su se upuštali u gusarske napade.

U mletačko-turskim ratovima (XVI–XVII v.) Budva je izdržala nekoliko napada. Godine 1569. i 1570. uspeva odoljeti napadima Turaka, ali 1571. biva zauzeta od turskog admirala Ulus-Alije. Grad je bio opljačkan i spaljen, nakon što su se mletački komandant Donati i rektor Paskvali sklonili u bolje zaštićeni Kotor.

TRG, NEKAD BOJNO POLJE, A DANAS ŠETALISTE

Poslije bitke kod Lepanta 1571. godine, 1572. godine Mlečani uspejavaju povratiti Budvu, a u akcijama protiv Turaka ističe se nekoliko Budvana.

Za vrijeme Kandijskog rata (1645–69.) Turci napadaju Kotor 1657. godine, a stanovnici Budve tom su se prilikom sklonili na ostrvce Sv. Nikole.

Godine 1667, 6. 4. u 14 časova otpočeo je razorni potres. Stradali su Dubrovnik, Kotor i Budva. U Budvi je ostalo neporušeno samo 50 kuća, poginulo je 90 ljudi. Broj ranjenih nije naveden. Srušena su obrambena

utvrđenja. Zbog turske opasnosti ubrzano se obnavljaju fortifikacije.

U ljeto 1686. skadarski paša Sulejman Bušatlija napada Paštroviće i Budvu sa oko 6.000 vojnika. U pomoć pristižu dalmatinski Srbi. Bitka se zametnula pred zidinama grada, a pješadija je uz pomoć topova sa bedema Budve odbila Turke nanijevši im velike gubitke. Crnogorski vladika Visarion čestita na pobjedi. Budva pojačava bedeme.

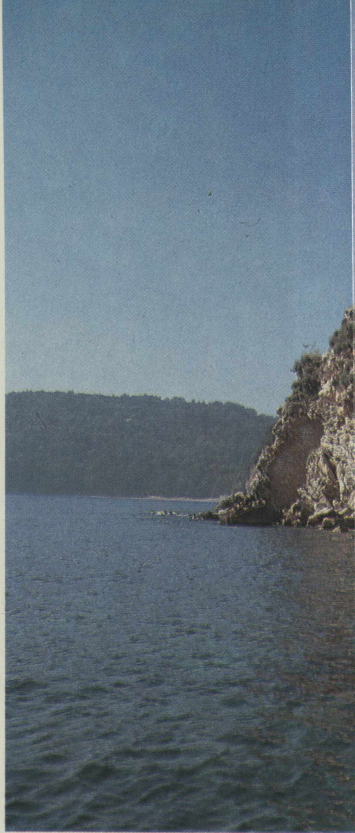
Krajem XVII i početkom XVIII vijeka slabi Otomansko carstvo, opada moć Mletačke Republike.

Ne uspevaju nastojanja Mlečana da prošire uticaj na Crnu Goru, koja uspostavlja veze s Rusijom za vrijeme vladike Danila. A Rusija pod Petrom I postaje evropska sila prvog reda.

Požarevačkim mirom 1718. godine između Mletačke Republike i Turske, Mlečani šire svoje posjede na Maine, Pobore i Brajiće, ali je crkvena vlast u tim opštinama ostala u nadležnosti crnogorskih vladika.

U drugoj polovini XVIII vijeka, negdje 1766. godine, u Mainima se javlja travar Šćepan Mali, da se uz podršku igumana Josifa Vukićevića i Teodosija Mrkojevića te kapetana Marka Tanovića i Vuka Markovića, proglasi za ruskog cara Petra III. Da je tome tako, zaklela se nekolicina ljudi koji su boravili u Rusiji. Crnogorski vladika Sava ispočetka je sumnjao u njegovu ličnost, ali se predomislio, a i srpski patrijarh Vasilije Brkić dolazi u Maine da podrži Šćepana Malog. Velika ljubav prema Rusiji i nada da uz njenu pomoć dođe do oslobođenja od Turaka, pomogli su da vas narod prihvati Šćepana Malog za svojeg gospodara. U njegovu vrijeme smiruju se krvna osveta i odnosi među zavađenim crnogorskim plemenima. Šćepan je živio u Mainima a zabilježeno je da je »bio čovjek uzvišena duha, koji je svojoj ličnosti pridavao ulogu mesije«.

Rusija se iznenadila tim samozvancem, a Turci su se bojali ustanka pod Šćepanom

Mlečani su u oktobru 1768. g. zauzeli sva sela u Primorju, muško stanovništvo otpremili na galije ili zadržali kao taoce. Vođe pobune, uprkos raspisanoj ucjeni, nisu pohvatali, a Šćepan Mali se poslije toga događaja više nije pojavljivao u ovom kraju. Godine 1773. nakon osam godina vlasti, po turskom nalogu zaklan je na spavanju. Sahranjen je u crkvi Sv. Nikole u Brčelima.

U maju godine 1797. pod nalletom Napoleoneve vojske pala je Mletačka Republika. Njenim padom prestala je mletačka vlast u Budvi, Mainima, Pobori-

KAŠTEL JE BIO OKRENUT MORU...

ma, Brajčićima i Paštrovićima. Većina stanovništva i sav pravoslavni živalj bili su za jedinstvo sa Crnom Gorom i za Vladiku Petra I. Plemstvo i katolički kler željeli su Austriju, dok je manji dio građana podržavao novu Vladu mletačke demokratije. Vladika Petar I došao je u Boku kotorsku da uspostavi red i mir u isto vrijeme kad se austrijska vojska spremala okupirati bivše mletačke provincije. I Turci su bili zainteresovani za Boku kotorsku. Maini, Pobori, Brajčići i Paštrovići bili su za jedinstvo sa Crnom Gorom. Sukob je bio na

pomolu. Pod pritiskom naroda, osobito Paštrovića, odbijen je akt predaje Budve Austriji, a usvojen prijedlog da se vladika Petar I primi za pokrovitelja i upravitelja Budve. Ali, Kampoformijskim mirom 5. X 1797. g. Austrija je zvanično dobila Dalmaciju i Boku kotorsku. 28. VII 1797. vladika je predao ključeve Budve, a prisustvovao je i predaji ključeva Paštrovića jer se bojao da se ova opština ne usprotivi austrijskoj vlasti i mogućeg krvoprolića. Ubrzo nakon toga imenovana je Uprava Budve od predstavnika naroda i plemstva.

... IZA NJEGA NAZIRE SE MODERNI HOTEL

Sukobi među velikim silama često su se odražavali i u dalekim provincijama. Pobjeda Napoleona kod Austerlica 1805. godine i Požunski mir (mir u Bratislavi) iste godine, uz pravo na ostale posjede, Francuskoj su pripale Dalmacija i Boka kotorska. Francuskoj okupaciji suprotstavili su se Bokelji uz pomoć Crnogoraca i Rusa. Ruska flota 28. 2. 1806. godine doplovila je u Boku kotorsku, a austrijske vlasti predaju Kotor i druge gradove Boke Rusima i Crnogorcima.

Budva je oslobođena 23. 2. 1806. godine da bi pod ruskom i crnogorskom upravom ostala do mira u Tilzitu 1807. godine, kad je zajedno s Bokom kotorskom pripala Francuzima. Polovinom avgusta, dakle nakon godinu i po dana, francuska vojska okupirala je Budvu.

Francuzi su osnovali

kraljevinu sa sjedištem u Ljubljani. Francuska okupacija potrajat će do 1813. godine. U kulturnom i ekonomskom pogledu osjetio se napredak. Razvila se trgovina, gradili su se putevi. Odnosi, međutim, nisu bili dobri. Dolazilo je do čestih pograničnih sukoba Crnogoraca i Francuza. Paštrovići su bili nezadovoljni što im general Marmon nije priznao stare povlastice, suprotstavili su se da njihovi mladići služe u francuskoj mornarici.

Slom Napoleona u Rusiji i poraz kod Lajpciga 1813. godine označio je početak zajedničke borbe Bokelja i Crnogoraca za oslobođenje. Vladika Petar I 9. 9. 1813. sa crnogorskom vojskom kreće u pravcu Budve. Dan prije ulaska crnogorske vojske u Budvu izbila je pobuna u kojoj je poginuo komandant garnizona, a 23. 9. 1813. Vladika Petar I sa crnogorskom vojskom

oslobodio je Budvu. U Dobroti je 28. 10. 1813. potpisan značajan akt kojim se »Crna Gora i Boka zaklinju uzajamno, pred Gospodom Bogom, da će biti vjerne i svagda i u svakom slučaju i do-

gađaju ostati ujedno sastavljene«. Taj su dokument, među ostalim, potpisali i predstavnici Budve, Maina, Pobora, Brajića i Paštrovića. Opšta ogorčenost nastupila je kad je ruski car A-

MANASTIR PODMAINI

leksandar I od vladike zahtjevao da Austriji ustupi Boku kotorsku. Nakon toga uslijedila je stogodišnja austrijska okupacija. Početkom juna 1814. g. vladika Petar I pristao je da preda cijelu Boku da bi se izbjeglo dalje prolijevanje krvi.

Malo se u čemu austrijska okupacija razlikovala od mletačke. Ukidala su se samoupravna prava i pokušalo prekinuti sve veze sa Crnom Gorom. Duž crnogorskih granica počelo se graditi niz utvrđenja. Naročito su im smetali manastiri Stanjevići i Podostrog preko kojih su se u doba vladika Petra I i Petra II održavale veze Crne Gore s Primorjem i jačalo osjećanje jedinstva sa Crnom Gorom.

Godina 1848. uzdrmala je Austrougarsku monarhiju. Predstavnici bokeljskih opština održali su u Prčanju 13. 6. 1848. godine skupštinu i izglasali Rezoluciju koja jasno izražava jugoslovensku misao i težnje za ujedinjenje svih južnoslovenskih naroda koji su čamili pod tuđinskom okupacijom. Tu su rezoluciju potpisali i predstavnici opština budvanskih. Zakon Austrije o opštoj vojnoj obavezi od 1868. godine izazvao je ograćenje i otpor i prijetio ustankom, koji je izbio u drugoj polovini oktobra 1869. godine. Taj ustanak imao je široki odjek. Pobori i Brajčići nanijeli su austrougarskoj vojsci poraz kod mjesta zvanog Jankov ždrijel. Austrijanci su do nogu potučeni i kod Dvorničkog ždrijela.

Tada je grof Auersperg doputovao u Budvu, odakle je rukovodio ugušivanjem ustanka. Beč je, radi neuspjeha, i njega povukao. Pregovorima poslije vojnih neuspjeha Bokelji su se oslobodili vojnih obaveza, dobili su pravo nošenja narodnog oružja, amnestiju za ustanike i naknadu štete. Da nekako povрати autoritet Franjo Josif boravio je u Budvi i Petrovcu 5. i 6. maja 1875. g. Godine 1882. Austrija uspjeva nametnuti vojnu obavezu Bokeljima.

Početak Prvog svjetskog rata i uspjehe srpske i crnogorske vojske narod ovog kraja dočekao je s velikim oduševljenjem. Austrijska vojska napušta Budvu u kojoj je uspostavljen štab crnogorske vojske. Godine 1915. kapitulirala je Crna Gora, a srpska se vojska povlači na Krf. Austrija opet zaposjeda cijelu teritoriju budvansku. Kada srpska vojska, oporavljena poslije albanske golgote, zajedno sa saveznicima stupa u borbu na Solunskom frontu, nekoliko stotina dobrovoljaca iz ovog kraja nalazilo se u njenim redovima.

Budva je oslobođena 8. 11. 1918. godine.

Prvi začeci turizma datiraju i prije Prvog svjetskog rata. Organizovano se turizmu pristupa između dva rata. Poslije I svjetskog rata dolazili su ferijalci, od inostranih gostiju Česi, već od 1922. g. Radi se na unapređiva-

nju turizma kroz organizacije turističkih društava. Budva 1922, Petrovac 1926, Društvo prijatelja Budve u Parizu 1932, Pragu 1934. i Beogradu 1937. godine. Tradicijskom načinu privređivanja, maslinarstvu, vinogradarstvu, povrtlarstvu, skromnoj poljoprivrednoj i stočarskoj proizvodnji pridružio se i novi način sticanja sredstava za život.

Velike žrtve podnio je ovaj kraj u NOB. Oslanjajući se na bogatu tradiciju ovdašnji su ljudi uspješno vodili borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika sve do konačnog oslobođenja: 22. 11. 1944. oslobođena je Budva a 24. 11. 1944. Petrovac. Više od 300 boraca poginulo je širom Jugoslavije, 36 boraca umrlo je u tamnicama, 85 taoca je strijeljano.

Razvoj turističke privrede u poslijeratnim godinama toliko je snažan da je turizam postao skoro jedina privredna djelatnost. Zahvaljujući turizmu Budva se svrstala u najbogatija područja Jugoslavije. Preko 45.000 ležaja i godišnji promet od 300.000 turista, više od tri miliona noćenja. Budvanska rivijera

danas je jedan od najjačih turističkih centara na Jadranu, to je kraj koji posjeti više od 500.000 izletnika godišnje.

Znameniti ljudi iz ovog kraja:

Nikola iz Maina, humanist iz XV v.

Stevan Štiljanović, posljednji paštrovski knez, XV v.

Tudor Vuković, slikar iz Maina, XVI v.

Krsto Ivanović, hroničar Budve, XVII v.

Stjepan Zanović, poznati avanturista, XVIII v.

Antun Kojović, napisao Budvanske anale 1792–1842. g.

Stjepan (Stefan) Mitrov – Ljubiša, književnik i političar iz XVIII v.

Visarion Ljubiša, narodni učitelj, mitropolit crnogorski, XIX v.

Marko Gregović, slikar iz Petrovca, rođen 1867. g.

Anastas Bocarić, slikar rođen u Budvi 1964. g.

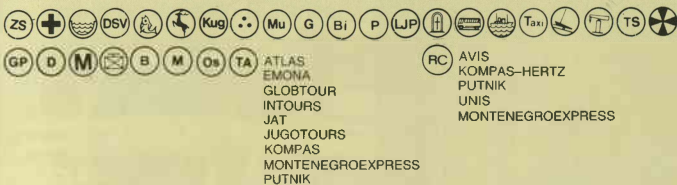
Špiro Bocarić, slikar i publicista, rođen u Budvi 1876. g.

Dionisije Miković, naučni radnik, rođen u Paštrovićima 1861. g.

Vukica Mitrović, narodni heroj, poginuo u NOB

Niko Anđus, narodni heroj, poginuo u NOB.

BUDVA (6.530 stan.)

HOTELI: ALEKSANDAR
AVALA
VILLE AVALA
MOGREN
HOTELSKO NASELJE:
SLOVENSKA PLAŽA

PLAŽE: JAZ, VELIKA PLAŽA 900 m
JAZ, MALA PLAŽA 300 m
MOGREN 350 m
SLOVENSKA PLAŽA 1600 m
GUVANCE 450 m

KAMPOVI: JAZ

Stari grad Budva podignut je na ostrvcu što je pješčanom prevlakom bilo spojeno s kopnom i tako preraslo u poluostrovo. Takve se taložine pijeska uz priobalnu ostrvca nazivaju tombolo. Među najpoznatijim tombolima nedaleki je Sv. Stefan, dok se za Budvu i zaboravilo da je to bila.

Današnja Budva rasprostire

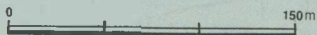
*GRB GRADA BUDVE,
TRI ZVIJEZDE I
VOLOVSKA KOŽA*

STARI GRAD

BUDVA – PLAN

1 Vrata di terra ferma	7 Crkva Sv. Trojice
2 Vrata pizana	8 Crkva Sv. Save
3 Vrata pizanella	9 Crkva Sancta Maria in Punta
4 Vrata morava	10 Kaštel
5 Trg pjesnika	11 Ljetna pozornica
6 Katedrala Sv. Ivana	

se gotovo cijelim budvanskim poljem, a njezino se ime odnosi na rivijeru od Jaza do Buljarice, ona je središte opštine, poznato turističko mjesto, centar okupljanja u kojem sezona i ne prestaje.

Stara gradska jezgra njezin je najprivlačniji dio, urbani prostor što stoji uz bok Kotoru, Dubrovniku, Korčuli, Trogiru, Rabu... Zahvaljujući 10.260 m plaža, zelenilu, bistrom i toplom moru, ona se ljupko smiješi namjerniku željnom daha i duha Sredozemlja. Negdašnje puteve Epidaurus – Scodra u starom vijeku i Via di Zenta, za Brskovo i Peć, u srednjem vijeku, zamijenile su moderne saobraćajnice. Zidine što su kroz milenijume čuvale slobodu gradu i njegovim žiteljima, danas su dekor privlačnih susreta, ambijent nesvakidašnjih doživljaja.

Stari grad čini jedinstvenu arhitektonsku i urbanističku cjelinu. Kontinuitet naselja možemo pratiti do antičkih vremena. Sasvim slučajno, na početku gradnje Hotela »Avala« 1936. g. otkrivena je budvanska nekropola koja nas vodi do IV v. st. e. Grobište ima kontinuitet kroz helenistički period a nastavlja se i u rimsko doba. Početkom nove ere pretke su spaljivali što svjedoči pepeo u staklenim, keramičkim i kamenim urnama. Pop Dukljanin u svojem »Ljetopisu« spominje Župu Kučevo koja je zahvatila okolinu Budve. Spominje on i Lastvu, današnji Petrovac. Godine 1054. Budva je imala

*STARA BUDVA, TIPIČAN
MEDITERANSKI GRADIĆ*

*STJEPAN MITROV LJUBIŠA,
PJESNIK I POLITIČAR*

la biskupa, a od 1089. g. bila je potčinjena Barskoj biskupiji, kasnije Kotorскоj. Za Krstaških vojni 1096/97. pod vodstvom

PRIJE I POSLIJE ZEMLJOTRESA 1979. GODINE

grofa Rajmonda od Tuluzu tu su logorovali krstaški riteri. Grad je u srednjem vijeku bio tako uređen da mu je na čelu bio prior biran iz redova plemstva. Stanovništvo su sačinjavali slobodni seljaci, zanatlije i trgovci. Računa se da je u to vrijeme Budva brojila 800–900 stanovnika.

Statut grada Budve važan je dokument iz kojeg mo

mnogo doznati o životu u Budvi srednjeg vijeka. Sačuvani primjerak iz 1636. g. najstariji je između nekoliko primjeraka Statuta i ukazuje da je Budva uz Kotor imala taj dokaz gradske autonomije. Prvo poglavlje Statuta datirano je 1426. g. a posljednje 1469. g. Smatra se da je Statut nastao u vrijeme cara Dušana između 1346. i 1371. g. Car Dušan spominje se kao L'imperator. Misli se da je on bio njegov redaktor i kodifikator.

U Statutu ima elemenata običajnog prava, rimskog prava, Dušanovog zakonika, zakona vizantijskog porijekla kao i statuta dalmatinskih gradova. Na prvom su mjestu odnosi Budve i cara koji daje autonomiju gradu i određuje njegove obaveze. Tako je Budva morala dati caru 50 ljudi i konjanika kapetana ako car lično preuzme pohod. Caru ili njegovom poslaniku Budva je morala dati tri obroka: »tre menzari«. Sudska autonomija nije bila potpuna, ponešto je sudio sam vladar. Za izdaju sudilo se smrtnom kaznom. Za ubistvo postojao je Dušanov zakonik. Posebno su zanimljive odredbe o slobodama građana koje su podsticale popunu gradskog stanovništva. Budva je caru plaćala godišnju dadžbinu zvanu akrostik, dio kojeg pripada gradskom knezu. Da bi se zaštitila domaća proizvodnja zabranjen je uvoz ulja i smokava, zabranjen je izvoz stoke, sira i slanine.

Velike su bile kazne za izazivanje požara.

ISPRED KAŠTELA PROSTRAN JE GRADSKI TRG...

Gradsku upravu sačinjavali su: Veliko vijeće, Malo vijeće, knez, sudije, dva kapetana i nekoliko činovnika. Stanovnici su bili vlastela i puk. Posebno su se isticale zanatlije.

Propašću srednjevjekovne srpske države Statut gubi značaj a Mletačka Republika je smanjivala i ukidala samoupravna prava Budvana.

Grad čiji smo život upravo opisali, valjalo je i zaštititi. Tako su nastale kamene zidine za koje je sigurno da su postojale 840. g. kada je dio benediktinskog samostana predstavljao zid prema moru. U XVI v. Budva je bila okružena zidinama sa 6 kula. Gradska tvrđava imala je dvije kule. Krsto Ivanović u opisu zidina spominje jarak prema kopnu. U potresu 1667. g. Budva je srušena. Na temeljima starih zidina podignute su nove. Zna se da se

pri ulasku u grad oružje ostavljalo u kuli na ulazu. Gradsku artiljeriju skinula je Austrija 1866. g. Današnji ulaz otvoren je 1867. g.

Urbani prostor grada odiše jedinstvom zahvaljujući skladu spleta uličica i trgova iz kasnog srednjeg vijeka koji čine cjelinu sa čvrstim bedemima. Nakon potresa 1979. g. Budva je obnovljena i uređena, ona je harmonično cjelovita zahvaljujući prostranim trgovima što je povezuju sa pristaništem i hotelskim kompleksom. Grad se oslanja na more i predstavlja živi izložbeni prostor u kojem se održavaju brojne priredbe u ambijentu originalnih kaleta i nevelikih pjaca. Trg pjesnika i Grad teatar nazivi su što ukazuju na festivalski karakter Budve. Brojne galerije i ugodni konaci, miris mora i pržene ribe, prepliću se sa zvucima muzike i žamorom dokoli-

... TU JE KATEDRALA SV. IVANA,...

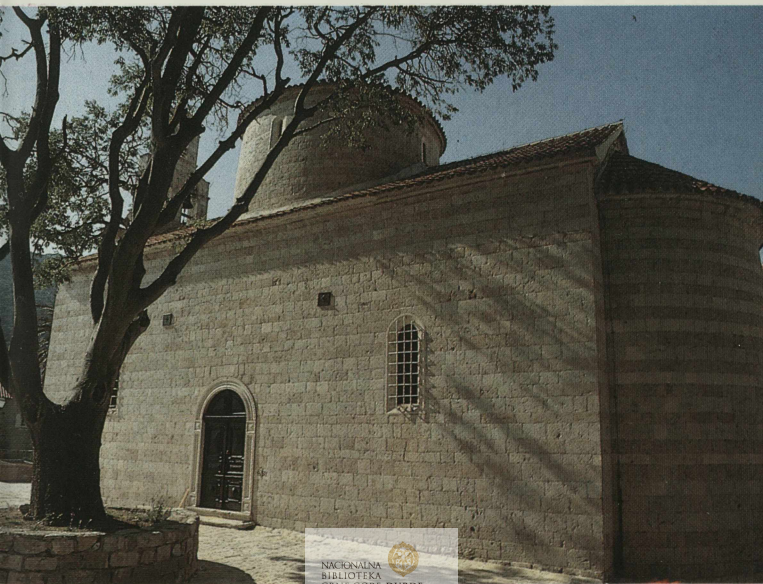
čara, hukom mrtvog mora i strujanjem svježeg vjetrova noćnika. U vrevi ljetne noći svako će naći kutak za sebe. Kad svane dan u Budvi imamo što vidjeti i posjetiti.

Gradska tvrđava zvana Kaštel na uzvišenom je mjestu. Gradski zidovi sastaju se s Kaštelom i tako čine jedinstvenu gradsku jezgru višeslojnog sistema fortifikacija. Bunari i skladišta municije

MALO DALJE SV. SAVA I SANCTA MARIA IN PUNTA

HRAM SV. TROJICE

SLOVENSKA PLAŽA

osiguravali su dugotrajnu sigurnost građana za vrijeme opasnosti. Na vrhu Kaštela ljetna je zornica na kojoj se odigravaju nezaboravne scene i prizori Grada teatra.

Crkva Sv. Ivana jedna je od najstarijih na Primorju. Misli se da je sagrađena u VII v. a kao katedrala je služila od 1054. g. do 1828. g. kad je ukinuta Budvanska biskupija. Prema Popu Dukljaninu Budvanska je biskupija postojala još od Duvanjskog sabora održanog oko 815. g. Na početku bila je to crkva kružnog plana. Uz današnju se crkvu, obnovljenu iza zemljotresa 1667. g., s lijeve strane nalazi toranj u gotičkom slogu iz 1867. g. S njezine desne strane je biskupski dvor. U katedrali Sv. Ivana nekoliko je vrijednih ikona i slika mletačkih majstora ili njihovih učenika nastalih između XV i XVII vijeka.

Toranj nastao u kasnom baroku dominira Budvom i cijelim krajem. Sama se katedrala pripisuje majstoru Filippu Perutiju. Crkva je građena kao trobrodna bazilika. Ikona Bogorodice sa Hristom, tzv. Madona iz Punta iz samostanske je crkve Sv. Marije. Oltar je iz 1863. godine. Slika Sv. Luke rad ja Anastasa Bocarića iz Budve. Krštenje Isusovo rad je Antonija Flovijanija. Srebrni krst i svijećnjaci su iz XVIII v. U biblioteci se čuva Hronika vikara budvanskog Antuna Kojovića, koji obrađuje period od 1796. do 1842. g.

Crkva Sv. Bogorodice, predromanička i jednobrodna, Sancta Maria in Punta, pouzdano je iz 840. g., što svjedoči otkriveni natpis na njezinoj istočnoj strani. Osnovali su je benediktinci uz

svoj manastir. U ovoj crkvi je car Dušan 1351. g. izdao jednu povelju. Zvonik je na preslicu, a fasadu rese rozete. U manastiru je djelovala najstarija budvanska škola.

Crkva Sv. Save nedaleko crkve Bogorodice nadvila se nad morem, a svojim prostranstvom govori o vremenu nastajanja, o dobu Nemanjića, o pravoslavlju. Njezin sveštenik Bjeladin spominje se 1413. Za Venecije okupirali su je fratri 1550. g. Bogoslužje se vršilo i po pravoslavnom i po kataličkom obredu. Za Austrije služila je kao vojni magazin. Crkva Sv. Save nema zvonik.

Crkva Sv. Trojice sagrađena je 1804. g. na priliku crkve Sv. Gospode u manastiru Podostrogu. Zvonik na preslicu, ukrašena fasada, pred crkvom grob Stjepana Mitrova Ljubiše. U crkvi su freske nepoznatog majstora.

Budvi je najbliža Slovenska plaža. Tako se zove i turističko naselje, gradić kakvih je posvuda na Sredozemlju. Ali, samo je jedna Slovenska plaža. Zamisao Korza i Kaleta, restorana i bistroa, prodavaonica i uslužnih radnji znalački je provedena. Autori su imali mašte i smisla za skad i ljepotu. Vlastiti saobraćaj, PTT, bazeni, tobogan, sportski tereni, sunčeva energija. U naselju Slovenska plaža brojne su i česte javne priredbe kulturnog i zabavnog karaktera.

Plaža Mogren je uz hotele Avalu i Mogren. U stvari to su plaže spojene tunelom,

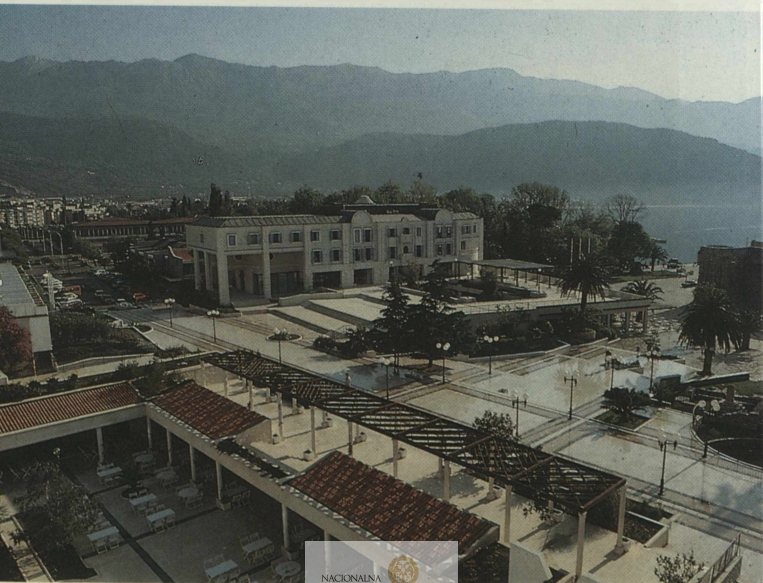

*TURISTIČKO NASELJE
SLOVENSKA PLAŽA*

udaljene od hotela Avala oko
150 m.

Tvrđava Mogren, poviše plaže
Mogren, na obronku brda Spas

HOTEL MOGREN

polako ali sigurno zarasta u makiju. Podignuta je 1860. g. od strane Austrije da brani pristup Budvi sa zapada, u kojem pravcu je bila uperena artiljerija.

Na obližnjem Školju, na ostrvcu Sv. Nikole, nalazi se crkva posvećena Sv. Nikoli. Na groblju uz crkvu, po predanju, sahranjivani su krstaški ratnici koji su boravili u Budvanskom polju.

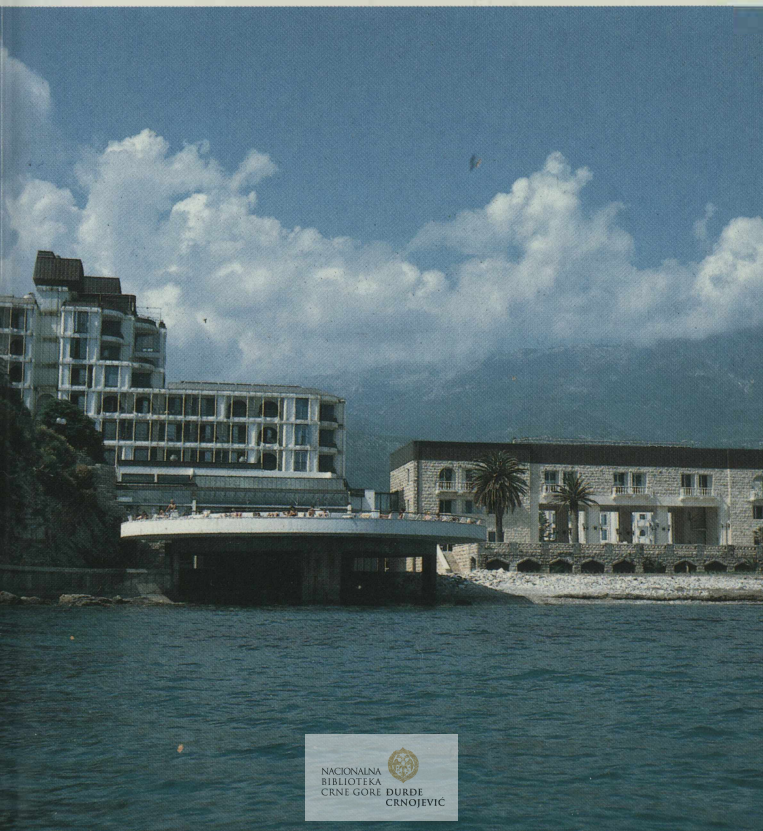
Pličina Tunja, kako se naziva sprud što povezuje Školj i obalu na Slovenskoj plaži, ima svoju priču koja kazuje da je Sv. Sava prilikom odlaska na Sv. Goru

trebalo da se u Budvi ukrca na brod. Zbog nevremena brod nije mogao pristati uz obalu pa on baci nešto kamenja u more, tako uradi put, dođe do ostrva i ukrca se na lađu. Tako je Sv. Sava otputovao na Sv. Goru.

Danas je Školj poznato izletište kuda rado odlaze brojni njegovi poklonici. Pomorci i nautičari moraju dobro paziti na Školjić i greben Galijolu uz koje se plovi u luku Budve, koju s istoka ustvari zatvara pličina Tunja, za oseke duboka 0,5 m.

U okolini Budve nekoliko je

HOTEL AVALA

vrijednih kulturnih spomenika. Među njima najvažniji su manastiri. One bliže Bečićima, Sv. Stefanu i Petrovcu opisat ćemo kasnije.

Manastir Podlastva na starom je putu za Kotor, poslije prijevoja Topliš, sa istočne strane puta. Osnovao ga je car Dušan 1350. g. kada je dolazio u Grbalj. U dokumentima spominje se 1417. g. Bio je trn u oku Mlečanima jer se u njemu gajio oslobodilački pokret Grblja. Obnavljan je 1700. i 1812. g. Austrijanci su ga ponovo spalili, pa je 1874. građen nanovo. I po treći put pali ga austrijska vojska u I svjetskom ratu. Obnovljen je 1936. g. Manastirska crkva je iz XIV v.

Manastir Stanjevići, 600 metara nad morem, na padinama Lovćena okrenutim moru. Gleda prema Budvi, Grblju i Kotoru. Spominje se 1714. g. U Njemu je boravi Dositej Obradović 1765. g., a u vrijeme vladike Petra I bio je drugi glavni grad Crne Gore. Austrija je pokušavala uzeti manastire Stanjevići i Podostrog, ali to im uspjeva tek 1837. g. kad je Njegoš prodao manastire Austriji. U Stanjevićima boravio je Vuk S. Karadžić 1835. g.

Sada je manastir Stanjevići zaštićen zakonom, kao i dva velika duba uz njegove zidine.

Manastir Podostrog na dva kilometra je od Budve. Do njega

BAZEN HOTELA AVALA

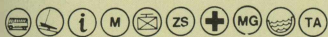
vodi dobar put. Ime mu po brdu Ostrogu. Okružen je zidinama, a ima dvije crkve posvećene Sv. Gospođi. Manja crkva obnovljena je 1630. g. Veća crkva, misli se, iz godine je 1747, građena od crvenog i bijelog kamena. U manastirskoj zgradi boravio je Njegoš.

Manastir Podmaine u Budvanskom je polju uz put za Podostrog. Crkva Sv. Petke ima zvonik na preslicu. Unutrašnjost je živopisna, a drveni ikonostas okovan je srebrom. Manastir je

obnovljen 1885. g. Bio je zbornomjesto plemena Maina, a o Đurđev danu tu su se održavale svečanosti.

Utvrđenje Đurđevac iznad sela Pobori prvi put se spominje 1423. g. i to u ugovoru zaključenom između Mletačke Republike i Đurđa Brankovića kojim se despot obavezuje srušiti Đurđevac, dobro položen na putu iz Grblja preko Pobora za Crnu Goru. Danas su ostali samo temelji tvrđave i zidovi njezine crkve.

BEČIĆI (1.170 stan.)

MONTENEGROEXPRESS
TURISTBIRO

MONTENEGROEXPRESS

HOTELI: BELLEVUE
MEDITERAN
MONTENEGRO
SPLENDID

PLAŽE: BEČIĆI 1950 m

Plaža Bečići (1950 m) na svoj se način izdvaja među žalima Budvanske rivijere. Godine 1935. ova je plaža u Parizu došla Grand prix kao najljepša plaža u Evropi. Smještena između rtova Zavala i Devištenje leži Bečićka plaža, najprostraniji pojas pijeska: od mora rasprostire se 50–80 m. Udolinu zatvorenu Jadranskom magistralom i spome-

nutim rtovima zaposjeli su hoteli i sportska igrališta. Bečići su moderno turističko naselje nazvano tako po svojoj plaži.

Nekoliko stotina metara od Bečića odvaja se put za selo Kuljače i manastir Duljevo.

Kuljače su brdsko naselje po-dalje od mora, na visini od oko 400 metara. U ambijent kamenih kuća, okruženih zelenilom, orga-

PLAŽA BEČIĆI

HOTELI BEČIĆKA PLAŽA

niziraju se izleti s prigodnim programom za goste iz cijele Budvanske rivijere. Goste će počastiti lozovom rakijom i domaćim

BEČIĆI, SPORSTSKI TERENI

specijalitetima, pršutom i sirom, pečenjem ili kaštradinom.

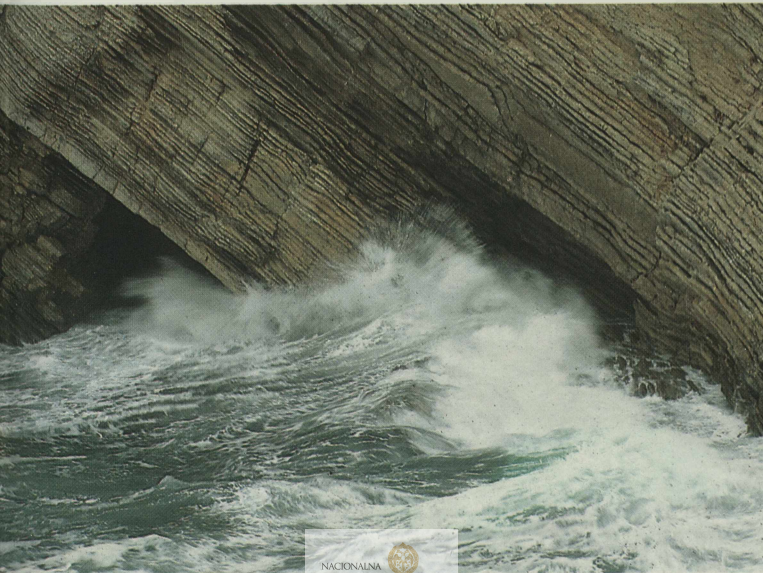
Manastir Duljevo jedan je od četiri paštrovska manastira. Položen je na 450 m nadmorske visine. Put do manastira izgradio je početkom XIV v. Rus Jegor Stroganov. I ovaj manastir, po predaji, gradio je car Dušan. U njemu se zakaluđerio Arsenije III Čarnojević, srpski patrijarh pod čijim su vodstvom izvršene velike seobe Srba. Godine 1785. zapalili su ga Turci pa je slijedeće godine obnovljen. Do polovine XIX v. manastir je bio povezan s manastirom Savina u Herceg-Novom. Duljevo se spomi-

nje 1667. g. kada je u njemu održan paštrovski sabor.

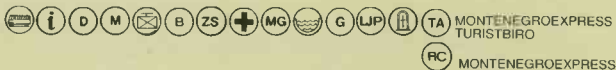
Uz manastir su crkva Sv. Stevana i dva konaka.

Na potoku što uvire u more u Bečićima bilo je sedam vodenica koje su bile u posjedu Stevana Štiljanovića, posljednjeg paštrovskog kneza. Zarasle u makiju, obrasle sredozemnim stablima ove nas vodenice vraćaju u minula vremena iako su njihova kola ne tako davno stala, u vrijeme burno a opet mirnije no što je današnje zahuktalo doba, na koje nas podsjeća šum motornih vozila što brekću Jadranskom magistralom.

SLOJEVITI ŠRILJEVCI, PETROVAC

SV. STEFAN (880 stan.)

HOTELI: Sv. STEFAN
MILOČER
VILLA MILOČER

PLAŽE: Sv. STEFAN (dvije plaže) 700 m
VELIKA PLAŽA (MILOČER) 340 m
MALA PLAŽA (MILOČER) 60 m
DROBNI PIJESAK 240 m

KAMPOVI: Naturistički kamp
CRVENA GLAVICA

Poslije Bečića put vodi u Ra-failoviće, Kamenovo, Pržno i Mi-ločer do Sv. Stefana. Poviše pla-že Pržno odvaja se priobalni trak puta za Miločer i Sv. Stefan do kojeg je moguće doći i sa Magi-strale. Sve je ovdje zapravo jako blizu, jer, od Budve do Sv. Stefa-na je nešto više od sata hoda.

Današnji Sv. Stefan turistički

je gradić što je zadržao svoj stari izgled u čemu je njegova velika draž i privlačnost. Sv. Stefan je turistički objekt najviše katego-rije.

Govore da je to grad spome-nik, živo svjedočanstvo slavne prošlosti Paštrovića. Sagrađen je na hridi što je pješćanim spru-dom vezana za kopno. To je naj-

SV. STEFAN

ljepši primjer već spomenutog tombola. Pijesak njegovih plaža je crvene boje, od zaobljenih stijena koje grade dvije plaže Sv. Stefana, onu u zavjetrini i onu u privjetrini, zavisno o tome s koje strane vjetar duva.

Godine 1807. prilaz Sv. Stefanu je učvršćen, nekako u isto vrijeme kad je gradić dobio vodu.

Sv. Stefan spominje se 1442. g. kad je Stevan Vukčić opsjeđao Bar i Budvu. Misli se da je sagrađen ranije, početkom XV v., od ratnog plijena stečenog u borbi s Turcima. Bogati plijen poslužio je gradnji tvrđave u kojoj je svako od dvanaest paštrovskih plemena podiglo po jednu kuću. Dobro je taj grad odolijevao turskim napadima za kojih su se u Sv. Stefan sklanjali starci i djeca. I u doba Austrije bila je to jaka utvrda. Kule i puškarnice vjerno su sačuvane, kao i stara vrata. Bilo je to i ishodište gusarskih pohoda na turske i dubrovačke lađe.

Stotinama godina Sv. Stefan središte je i sjedište Paštovića, slavno i ponosno »mjesto od pravde«. Posljednji sud dijelio je pravdu 1929. g. Gradić Sv. Stefan vjekovima je bio pomorsko i trgovačko središte Paštovića. Sve kuće u prizemlju imale su magacine za smještaj ulja. Broj kuća dostigao je 100, stanovnika 400. Ali, počela je ekonomska emigracija u Ameriku i druge zemlje. Godine 1912. u Sv. Stefanu živi svega 30 porodica i 150 stanovnika, a 1954. u gradiću ži-

MJESTO OD PRAVDE

CRKVE POSVEĆENE SV. ALEKSANDRU NEVSKOM I SV. STJEPANU

vi samo 21 stanovnik.

Godine 1955. počinje adaptacija starih napuštenih kućišta u

hotelske apartmane. Izgled je ostao kao i u srednjem vijeku, a sadržaji su kao u najluksuznijem hotelu. Na vrhu Sv. Stefana je crkva posvećena Sv. Stjepanu, otuda i ime naselju na školju. Do nje 1885. g. grade novu, veću crkvu, koja je 1939. posvećena Sv. Aleksandru Nevskom. Ikonostas je od Marka Gregovića iz Petrovca. Freske su sačuvane u crkvi Sv. Preobraženja, na

ulazu u grad.

Miločer, Mala i Velika plaža, park što prekriva 18 hektara, nekad dvorac kraljevske porodice Karađorđevića, nadomak je Sv. Stefanu. Bujno zelenilo zaogrće kamena zdanja sada luksuznog hotelskog kompleksa u kojem su autohtone biljke. Nailazimo i na brojne egzote smještene u prostornom perivoju uređenom u francuskom stilu.

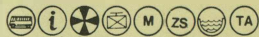
MILOČER

SV. STEFAN, PLAŽA

Pržno

MONTENEGROEXPRESS
TURISTBIRO

MONTENEGROEXPRESS

HOTELI: MAESTRAL

PLAŽE: PRŽNO 260 m
KAMENOVO 330 m

KAMPOVI: VALA

Kad napustimo zapadnu kapi-
ju Miločera već smo u Pržnom.
Pitoreskna uvala dobro je zaklo-
njena od svih vjetrova i morskih
valova. Gajevi maslina spuštaju
se do obale mora, a među njima

između drevnih suvomeđa, na
terasama, nalaze se teniska
igrališta. Uz plažu uvijek je živo.
Još je življe uz priobalni put gdje
su, pored hotela, bistroi, prodav-
nice, PTT. Između maslina i

DROBNI PIJESAK

PRŽNO, HOTEL MAESTRAL

smokava put će doseći Jadransku magistralu, ali nama je drugim smjerom i morskim putem.

Mnogi izleti barkama imaju za cilj Drobni pijesak, uvalu i plažu

što je na pola puta između Budve i Petrovca, a najbliža je Sv. Stefanu. Uz ostrvce Golubinj, Crvenu Glavicu na obali, gdje je prostrani amfiteatralni nudistički

kamp u gaju maslina i borića, hridi Galije, oko Debelog rta i Žukova rta stiže se do Dobrog pijeska, žala prekrivenog srebrnastim pijeskom, dugog 240 m. Preljepa priroda ovog skrovitog mjesta ima i svoju istoriju. Baš ovdje Paštrovići su održavali svoje zborove, možda zato što je Drobnji pijesak sredokraća ponosnom plemenu. Tu se vršio izbor samoupravnih organa, a svake godine na Vidovdan Skupština je birala sudije i vlastelu. Skupštini se klelo da će se pravično suditi i izvršavati zako-

ne i odluke zbora.

Manastir Praskvica podignut je u doba Nemanjića. Bio je to ne samo vjerski no i nacionalni, prosvjetni i politički centar koji se suprotstavljao islamizaciji i vjerkovnom nastojanju Mletačke Republike pomaganom od strane Rimske kurije da zagospodari Paštrovićima.

Praskvica je jedan od najčuvanijih paštrovskih manastira. Nedaleko je Sv. Stefana, na povišenom mjestu, okružen stoljetnim maslinama. Ime mu je po izvoru što se naziva Praskvica jer

MANASTIR PRASKVICA

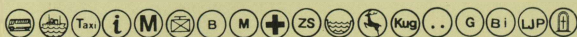

FRESKE S LIKOVIMA NEMANJIĆA: SV. SAVA

njegova voda miriše na breskvu, koja se u ovom kraju naziva praskva. Iza zaštitnog zida manastirsko je zdanje, uz koji je konak i stara škola. Veća crkva posvećene je Sv. Nikoli, manja Sv. Trojici. Prema predanju crkva Sv. Trojice sagrađena je 1050. g. Zvonik je na preslicu. Živopisana je 1681. g. Ističu se freske Bogorodice i Hrista, likovi Sv. Save i drugih Nemanjića. Oko crkvice je groblje i kuća u kojoj je djelovala škola. Crkva Sv. Trojice spominje se 1307. g. prilikom dolaska kralja Milutina u Kotor. Veću crkvu Sv. Nikole podigli su 1847. godine jeromonah Josip Mitrović i iguman Sinesije Davidović, na mjestu gdje je već postojala crkva koju je 1413. g. sagrađio već spominjani Balša III, vladar Zete. Sačuvana je niogo

va povelja iz 1439. g. pisana u Budvi. Tu su crkvu 1812. g. porušili Francuzi. Oni su opljačkali manastir, uništili arhivu i biblioteku. Od te crkve sačuvan je samo jedan zid. Današnja crkva ima zvonik na preslicu s tri zvona. U manastirskoj riznici čuvaju se srebrni putir iz XVII v., srebrni krst ukrašen koraljima i dragim kamenjem iz istog razdoblja i drugi vrijedni predmeti, stare ikone i knjige, uglavnom crkvenog sadržaja. Vrijedi vidjeti dobro sačuvano rukopisno jevanđelje okovano srebrom iz 1600. g. Po predaji jevanđelje je Paštrovićima poklonio vladika Danilo. U manastiru Praskvici čuveni je sto za kojim je zasjedao Paštrovski sud. Manastir i njegove crkve, konak i riznica otvoreni su posjetiocima.

PETROVAC (2.420 stan.)

TA MONTENEGROEXPRESS
TURISTBIRO

PC MONTENEGROEXPRESS

HOTELI: PALAS
CASTELLASTVA
RIVIJERA
VILLE OLIVA

PLAŽE: PETROVAČKA PLAŽA 600 m
LUČICE 220 m
BULJARICA 2250 m

KAMPOVI: BULJARICA

Petrovac je veoma staro naselje gradskog tipa što u prvom redu mora zahvaliti svojem položaju na raskršću puteva za Budvu, Bar, Skadarsko jezero i Ti-

tograd. Rimski mozaici su iz III i IV v. Na njima su zanimljivi motivi: tri ribe sa zajedničkom glavom na manjem i dekoracija u vidu ornamentiranih pravougao-

PETROVAC NA MORU...

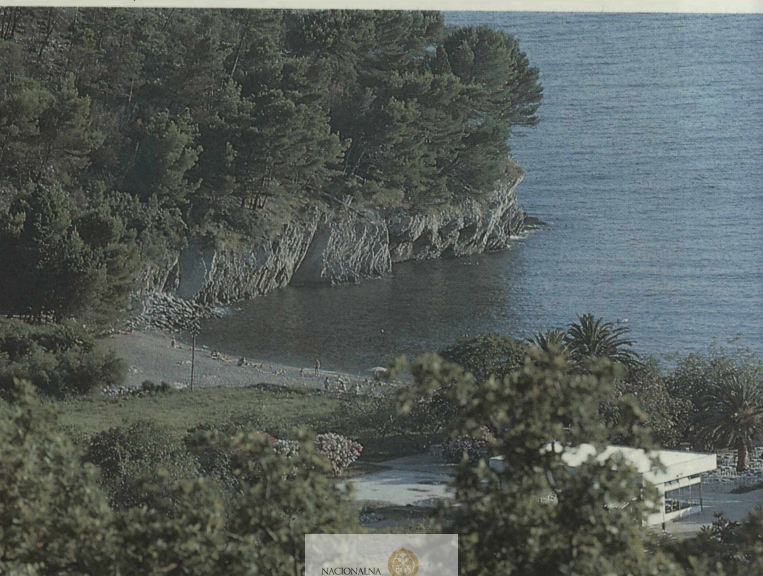

... HOTEL PALAS

nika s 12 polja na većem mozai-ku. Rađeni su od kamena u šest boja, a nalaze se u Mirištima. Pretpostavlja se da su ovi podni mozaici dio vilae rusticae. U Bu-

ljarici, Golubovcima i na Kolaču također su nađeni predmeti iz rimskog doba: olovne cijevi za navodnjavanje i keramika. Na mjestu zvanom Počmin ilirska je

PETROVAC, PLAŽA LUČICE

MANASTIR GRADIŠTA, OBNOVLJEN POSLIJE ZEMLJOTRESA 1979. G.

gomila prečnika 18 metara. Grčki i rimski historičari, međutim, ne spominju Petrovac.

Stariji naziv za gradić je Lastva a prvi se put javlja u »Ljetopisu popa Dukljanina« iz XII v. Najstarija naselja bila su na Medinsovom kršu i kod Đurđeva brda. Lastva se spominje za kralja Milutina 1307. g. Naselje uz obalu formira se krajem XVIII v., kad Lastva broji oko 400 stanovnika.

Iz srednjeg vijeka brojni su vriedni, uglavnom sakralni spomenici. Crkve Sv. Tome i Sv. Ilije građene su u XIV i XV v. Kasnijim građevinskim zahvatima mijenjaju svoj izvorni oblik.

Tvrđavu Kastio podigli su Mlečani u XVI v. U njoj je bio mletački garnizon, po njoj i naziv Kastel Lastva ili kraće Kastio.

Najstarija sanitarna zgrada u cijelom kraju bio je Lazaret u Petrovcu iz XVI v. Služio je kao ka-

rantin i za smještaj bolesnika u vrijeme epidemija. Sačuvane su zidine Lazareta.

U okolici Petrovca im vrijednih prirodnih znamenitosti i spomenika kulturne baštine. Ispred Petrovca da su ostrvca, Katič i Sv. Nedelja. Katič je hrid na kojoj ima nešto vegetacije dok je Sv. Nedelja gola hrid na kojoj je sagrađena zavjetna crkva novcem prikopljenim od mornara, za sretnu plovidbu.

Manastir Gradišta podignut je na hridi podno brda Pelištice po više plaže Buljarice. Po predaji manastir je građen 1116. g. Spominje se 1307. g. u povelji kralja Milutina izdanoj u Kotoru. Manastir ima tri crkve, konake i groblje. Crkva Sv. Nikole oblikom je pravougaonik, zvonik joj je na preslicu, a pred ulazom su joj dvije konzole, kao ukras. Vri-

NEPOSREDNO POSLIJE ZEMLJOTRESA...

jedna je unutrašnjost bogato oslikana freskama. Ktitori su bili Dionisije i Stevan Davidović. Freske je radio pop Strahinja iz Budimlja 1620. g., a predstavljaju prizore iz Starog i Novog zavjeta, kao i likove srpskih vladara. Rezbareni ikonostas iz 1796. g. djelo je Vasilija Rafailovića iz Risna.

Crkva Sv. Save spominje se 1500. g. Na tom je mjestu sagrađena i današnja crkva. Na uzvišenju je treća crkva posvećena uspenju Sv. Bogorodice. To je i najmanja crkva u Gradiscu.

jednostavnih vanjskih formi, dok joj je unutrašnjost živopisana 1620. g., a likovi su rađeni kao poprsja koja predstavljaju lozu Nemanjića.

I ovaj je manastirski kompleks stradao u vrijeme turske najezde, ali je obnovljen. Za vrijeme II svjetskog rata bio je popaljen. Posljednjih je godina restauriran i može se razgledati.

Poznati put Via Zenta branila je kula Janjevac u selu Brda poviše Petrovca.

U selu Novoselju je crkva Sv. Kresta iz XIV v. živopisana zidnim

BULJARICA, NAJVEĆA PLAŽA NA BUDVANSKOJ RIVIJERI

OSTRVCA ISPRED PETROVCA

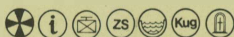

slikama u XVII v.

Boškovića kula na putu je za Bar, par stotina metara poviše puta, na nekadašnjoj granici

Crne Gore, Turske i Mletačke Republike. Pripadala je bratstvu Boškovića iz Buljarice koji su se isticali u borbi protiv Turaka.

Perazića dô

HOTELI: AS

PLAŽE: PERAZIĆA DÔ 90 m

Kad cesta što iz Budve vodi u Petrovac dosegne svoju najvišu tačku, prema moru se spušta jedan njezin odvojak kroz Perazića Dô, uski i strmi klanac što završava uz prelijepu plažu, lukobran, bazen i Hotel »As«, kojemu sve to pripada. Pred uvalom i njezinom plažom je Perazića školjić.

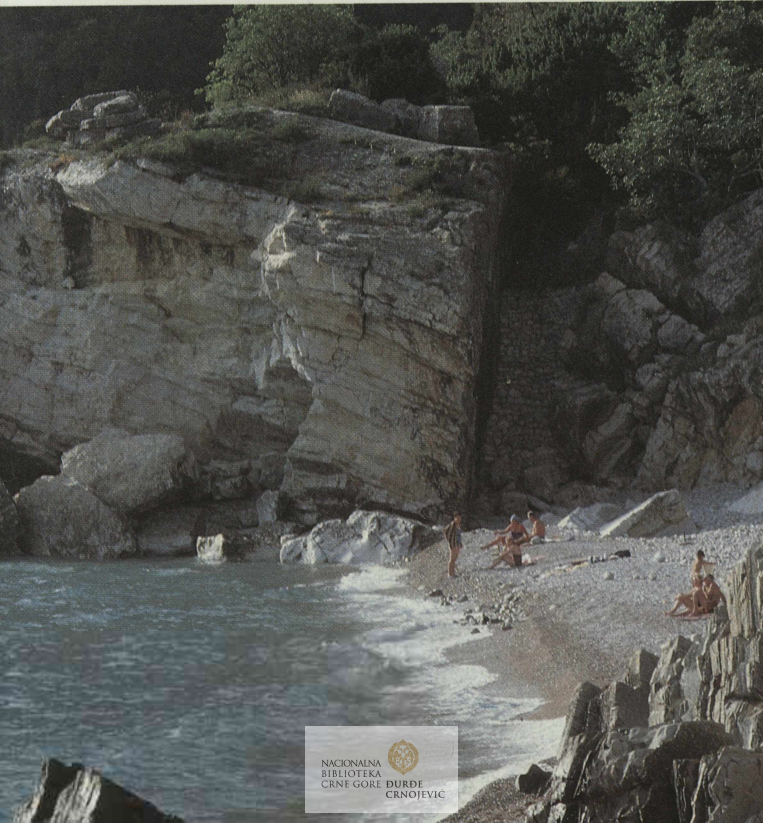
Uz Jadransku magistralu, kojoj se opet vraćamo, najposjećeniji je paštrovski manastir Reževići, uz koji je Stevan Prvojenčani 1226. g. dao sagraditi crkvu uspenju Sv. Bogorodice, u svojoj unutrašnjosti lijepo živopisano. Manju crkvu sagradio je car Dušan vjerovatno 1351. g., iste godine kada je Paštrovićima priznao plemstvo. Na tom je mjestu arhimandrit Dimitrije Perazić u XIX v. sagradio današnju crkvu Sv. Trojice. Crkva Sv. Trojice u osnovi ima krst. Uz crkvu je

1839. g. podignut lijepi i iz daleka vidljivi zvonik u baroknom slogu. U crkvi Sv. Trojice dobro je sačuvan dio zida sa freskama preostao od stare crkve sagrađene po caru Dušanu. Manastir Reževići, o kojemu je riječ, obnovljen je 1714. g., a sve do 1907. g. primao je stalnu pomoć od ruskog dvora. Jedan iz plemena Reževića, već spomenuti Dimitrije Perazić, bio je arhimandrit početkom XIX v. a za jeromonaha manastira rukopoložio ga je lično vladika Danilo 1810. g. Isti taj Perazić otišao je u Rusiju da ishodi pomoć ruskog dvora. Ostao je u Rusiji više od 40 godina, a zahvaljujući njemu manastir je dobijao pomoć. I ovaj je manastir otvoren za posjetu. Zuj pčela upozorit će nas da se ovdje proizvodi med, a gošta će rado počastiti lozovom rasom, a u mrsne dane sirom i

HOTEL AS U PERAZIĆA DOLU I ...

... NJEGOVA PLAŽA

MANASTIR REŽEVIĆI

IKONOSTAS U CRKVI USPENJA SV. BOGORODICE

pršutom. Obradena zemlja oko maslina upućuje na to da je maslinarstvo i danas razvijeno u ovom kraju.

Nedaleko Perazića Dola, na pola puta do Drobnog Pijeska, nad morem se nadvila strma hrid visoka oko stotinu metara. To je najviši klif u Primorju i njegov najistureniji rt a zove se Skočidjevojka. Tužna priča o djevojci po imenu Ruža, kazuje da se ona u more bacila ostavši tako vjerna svom vjereniku Stevanu. Ruža je bježala pred otmičarima. To se dogodilo prije pet stotina godina od kada se legenda prenosi s koljena na koljeno.

Prežalosna priča za kraj puta po prelijepom kraju pješčanog đerdana koji uvijek miluje toplo more svojim talasima, priča o nizu divnih plaža za koje je tako lijepo kazao pjesnik:

»Izabranica sve ljepote prirodne
kao da je ponikla
iz poljuba vrletnoga krša s
morskom vilom.«

(S.M. Ljubiša)

PLAŽA SV. STEFAN —

»IZRONIVŠI IZ BISTROG PLAVETNILA JADRANA...«

RT SKOČIDJEVOJKA

STARI BAR

U bližoj okolini Budvanske rivijere mnogo je onoga što vrijedi vidjeti. Kad nastupi promjena vremena očekuje se svježiji dan i dobra vidljivost što je obično podsticaj putniku namjerniku da posjeti susjedna mjesta dostupna izletom od nekoliko sati, ili, možda preko cijelog dana.

Putujući prema Budvi, naročito ako je to automobilom, prolazićemo nadomak nekoliko nacionalnih parkova i kulturnih spomenika najviše vrijednosti, od kojih su tri na popisu svjetske baštine UNESCO-a.

U preobilju predjela, naselja, građevina, spomenika i pojedinačnih umjetničkih djela odabrali smo ono najvrednije.

U izletima Budva će biti ishodište i cilj putovanja. Ostalo će odlučiti sam čitalac. Njegov će izbor biti konačan.

Bar, najjužnija luka Jugoslavije, zadnja stanica željezničke pruge Beograd – Bar. U podnožju Rumije Stari je Bar, grad značajan u srednjem vijeku. Unutar zidina tog drevnog, gotovo napuštenog naselja, većinom su orijentalne građevine, ali, mediteranskog stila. Značajni su spomenici Sahat kula i Katedrala na Londži. Posebno je imponzantan akvedukt iz srednjeg vijeka. Ne zna se tačno kad je naselje osnovano, ali je sigurno da je Bar postojao u XIV v. Pokraj Bara stari su maslinjaci. Jedno, zaštićeno stablo, staro je 2500 godina.

U Novom Baru ili Pristanu je Mari-na Bar, a u njezinoj blizini je dvorac Petrovića i ljetna bašta kralja Nikole. Nedaleko od Bara lijepe su plaže od kojih su najpoznatije u Čanju i Sutomoru.

Ulcinj je udaljen od Budve 78 km. Velika plaža u Ulcinju duga je 12 km, a njezin sitni pijesak sadrži znatne količine joda te se smatra da je ljekovit. Bliže gradu je Mala plaža. Stari grad Ulcinj ima bogatu prošlost koja seže do ilirskih i rimskih vremena (Olcinium). Današnja utvrda je iz XIII v. Iz turskih vremena je Sinan-pašina česma i konak Ismail-paše. Još i

VELIKA PLAŽA U ULCINJU

danas mogu se čuti legende o ulcinjskim gusarima koji su bili strah i trepet za budvanske, dubrovačke i mletačke galije. U zaleđu, uz Šasko jezero, poznata su lovišta na nisku divljač i ptice.

Boka kotorska je duboko usječeni zaliv pod obroncima Orjena i Lovćena. Vanjski zaliv naziva se Topoljsko-tivatski, unutrašnji Risansko-kotorski. Dva su prolaza: Kumborski tjesnac i Verige, između Hercegovaog i Tivta, odnosno Tivta i Perasta.

Najveća dubina mora u zalivu je 45 m. U Crkvicama na obroncima Orjena godišnje prosječno padne 4624 mm oborina. Najstariji stanovnici Boke kotorske bili su Iliri čiji je poznati grad bio Rhizon (Risan).

Zbog svoje jedinstvene razvedenosti, veličanstvenog planinskog okvira i niske pitoreskni naselja zaliv Boka kotorske uvršten je u spomenike svjetske baštine. Među naseljima najveće i najpoznatije je Kotor u dnu istoimenog zaliva.

KOTORSKI ZALIV

KATEDRALA SV. TRIPUNA U KOTORU

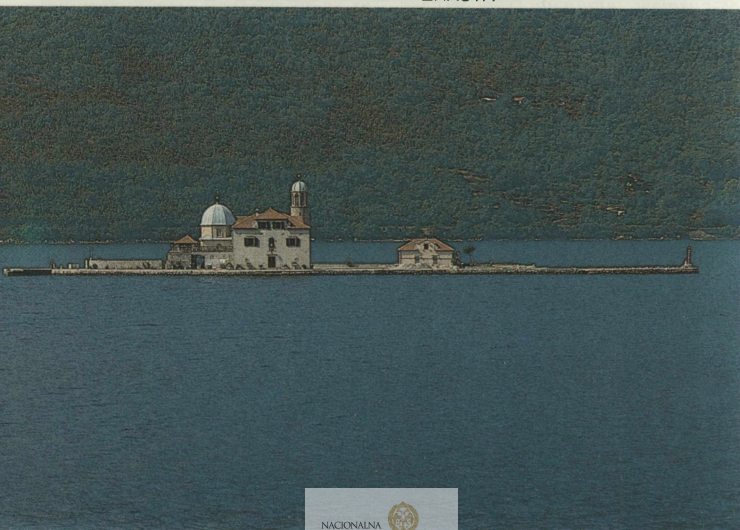
Kotor je u podnožju strmca Lovćena (Štirovnik 1749 m). Za Grka Akurion za Rimljana Acruvium, u

srednjem vijeku Catarum, kod južno-slovenskih naroda Kotor. Grad pomorske i trgovačke tradicije (Bokeljska mornarica). Za njega su se otimali Turci i Venecija, ali je nekako uspijevao sačuvati svoju autonomiju ili njezin važniji dio.

Dobro su sačuvane zidine, do 20 m visoke, do 10 m debele, Vrata od mora (1555. g.), Palača providura, Vijećnica, Gradski toranj sa satom (1602. g.). U katedrali Sv. Tripuna (1116. g.), trobrodnoj romaničkoj crkvi, nalazi se spomenik biskupu Tripunu Bisantiju (XVI v.) i slike poznatih renesansnih majstora Girolama da Santacrocea i dr. Pomorski muzej je u palači Grgurina (XVIII v.). Romanička crkva Sv. Luke (1195. g.) ima sučelice episkopsku crkvu Sv. Nikole (1910. g.). Crkva Gospe od Zdravlja (1500. g.) poznati je vidikovac, a tvrđava Sv. Ivana najviše je položeni dio utvrda.

Perast se spominje pod imenom Parestum 1326. g. Nasuprot je tjesnacu Verige, pod Ilijinim brdom (873 m). Turci ga nijesu uspjeli zaposjesti. Od XVI v. je samostalna komuna. Perast je poznat po pomor-

OSTRVCE GOPA OD ŠKRPJELA ISPRED PERASTA

HERCEGNOVI, MANASTIR SAVINA

skoj tradiciji, brodogradilištu i pomorskoj školi Marka Martinovića (XVIII v.). Danas je gradić zaštićen kao cjelina.

Visoki (55 m) osmorougaoni zvonik (XVII v.) dominira zalivom, a pred Perastom su dva ostrvca: Sv. Đorđe sa zgradom benediktinske opatije (1166. g.) utonule u zelenilo i Gospa od Škrpjela podignuta na nasipu (1630. g.) sa zanimljivom crkvom nadsvođenom kupolom.

Risan, u dnu Risanskog zaliva, spominje se 229. g. st. e. kao grad ilirske kraljice Teute. Ilirski Rhizon nalazi se na lokalitetu Carina. U Risnu su sačuvani rimski mozaici s likom boga Hipnosa, po starogrčkom vjerovanju božanstva Sna, sina Noći i blizanca Smrti.

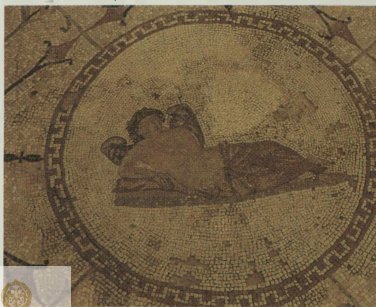
Herceg Novi je grad blagog podneblja i subtropske vegetacije. Godine 1382. na tom je mjestu

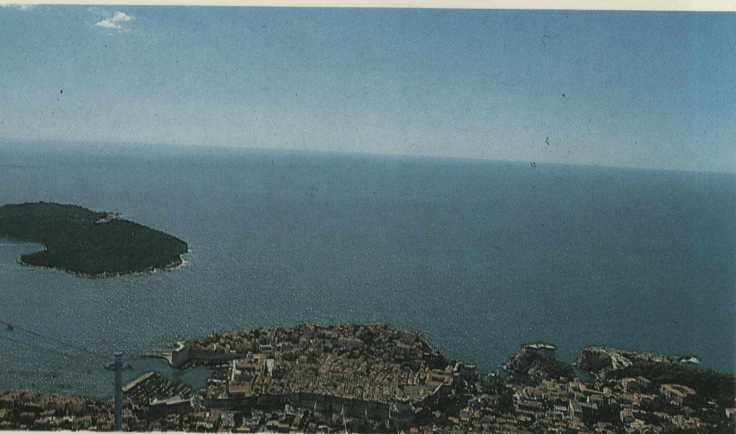
Tvrtko I podigao grad Sveti Stefan. Kasnije u XV v. utvrdio ga je herceg Stjepan Vukčić, po kome i danas nosi ime. Tvrđava Forte Mare iz venecijanskog je vremena a brani pristup s mora dok zidine Gornjeg Grada osiguravaju Hercegnovi s kopna. Iz Starog se grada izlazi ispod Sat kule (XV v.). Manstir Savina (XIII v.) ima dvije crkve posvećene Sv. Savi u kojima se čuva vrijedno umjetničko blago, stare crkvene knjige i brojni predmeti umjetničke izrade.

Igalo je poznato lječilište, kupališno i klimatsko odmaralište u zalivu Topla. U zavodu za fizioterapiju koriste se ljekoviti pijesak i mulj koji daju odlične rezultate pri liječenju reumatskih oboljenja. Rijeka Sutorina nosi slane i blago radioaktivne vode koje se također smatraju ljekovitim.

Dubrovnik se razvio na prostoru između Rijeke dubrovačke i Župe. Bio je središte Dubrovačke Republike između 1358. i 1808. g., koja svoj uspon doseže u XV i XVI v. Dubrovnik ima aerodrom u Čilipima. Stari grad okružen je zidinama i kulama: Sv. Ivan, Bokar, Minčeta, Lovrijenac i Revelin. Dvoja su gradska vrata: od Ploča i od Pila. Između njih je Stradun a oko njega su: Samostan Male Braće, Onofrijeve česme: Mala i Velika, crkve Sv. Spasa, Sv. Vlaha – zaštitnika grada i Republike što se protezala od Boke do Lastova, Franjevački samostan, Loža zvonara, palača Sponza, Orlandov stup i Kne-

RISAN, MOZAIK BOGA HIPNOSA

DUBROVNIK I LOKRUM

žev dvor – najvrednije arhitektonsko ostvarenje u gradu pod Srđom. Dubrovnik je na popisu svjetske baštine. U srcu sezone održavaju se Dubrovačke ljetne igre.

Tivat je mjesto s blagom klimom koja je privukla kotorsku vlastelu da ovdje podiže ladanjske kuće. Iz tog se vremena sačuvalo nekoliko crkvića i kula. Na ostrvu Prevlaka ruševni je manastir Sv. Arhanđela Mihajla (XIII v.). Na Otoku je benediktinski,

kasnije franjevački samostan (XV v.). Tivat je poznat kao grad cvijeća u kojem uživaju njegovi stanovnici u čemu im obilato pomaže izdašna priroda i blagotvorno podneblje.

Tivat je vazdušno pristanište Budve. Aerodrom u Tivtu važno je pristanište Crnogorskog primorja.

Lovćen je Nacionalni park Crne Gore, krševita planina Boke kotorske, međaš mediteranske i planinske klime. Izdiže se nad Bokom i Ka-

LJEČILIŠTE DR SIMO MILOŠEVIĆ, IGALO

CETINJSKI MANASTIR

tunskim kršem gdje je u Njegušima rođen vladika Petar II Petrović Njegoš, duhovni i svjetovni vladar Crne Gore, veliko književno i filozofsko ime jugoslovenskih naroda. On je za svoj vječni počinak izabrao Jezerski vrh Lovćena (1660 m), gdje je iz daleka vidljiv Mauzolej, rad vajara Ivana Meštrovića. Do Lovćena vodi put iz Kotora i Cetinja koji završava u Ivanovim koritima, dalje se mora pješke uza 461 stepenik, koliko je bilo potrebno da se savlada posljednjih 125 m planine.

Cetinje je stara prijestolnica Crne Gore. Od prijevoja Krstac (926 m) pruža se nezaboravni pogled na Kotor i zalive Boke kotorske. Put se dalje postepeno spušta do Cetinja, kuda se iz Budve stigne za jedva pola sata vožnje. Na visini 672 m Ivan Crnojević je 1482. g. izgradio manastir i svoj dvor. Biljardu je izgradio Petar II Petrović Njegoš 1838. g. Nedaleko je veliki reljef Crne Gore u razmjeri 1:10.000. Novi Knežev dvor danas je Istarski muzej. Vrijedi vidjeti zgrade nekadašnjih ambasada

TIVAT

LOVČEN

u Kneževini Crnoj Gori.

Skadarsko jezero ima površinu od 369,7 km² od čega 221,8 km² pripada Jugoslaviji. I ono je Nacionalni park Crne Gore. Jezero je duboko 5–6 m, gdje gdje i do 44 m, u nekadšnjim vrtačama iz vremena dok je Skadarska zavala bila krško polje. Ljeti se voda zagrije do 22°C pa život u jezeru upravo buja. Riblji i ptičji svi-

jet Skadarskog jezera može se upoznati izletima čunom iz Virpazara ili Plavnice. Ovdašnji specijaliteti su pržena ukljeva i skadarski šaran tzv. krap, koji se priprema na razne načine.

Doclea je antički grad čije se ruševine nalaze blizu Titograda. Rimljani su na tom mjestu podigli Kastel koji za cara Vespazijana (1 v.) postaje

VIRPAZAR NA SKADARSKOM JEZERU

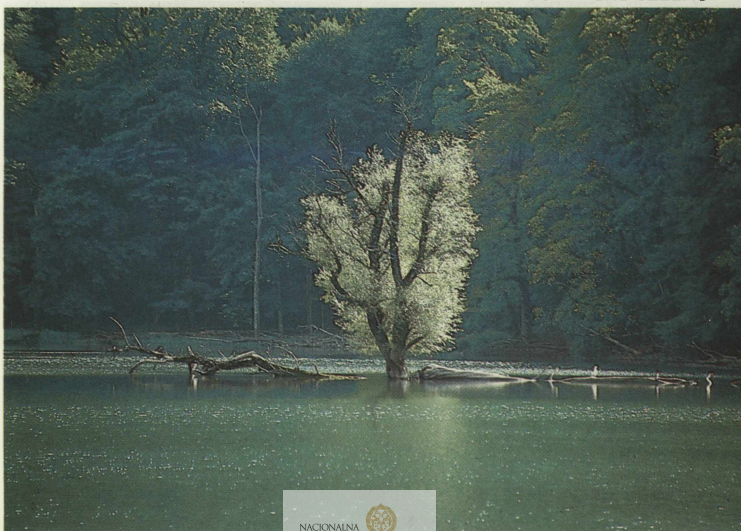
KANJON MORAČE

municipij. Za cara Justinijana (IV v.) sjedište je biskupa. Posljednji put se spominje 602. g. kada je po dolasku Slovena razoren. Po Doclei je ime srednjovjekovnoj Duklji iz čijeg je vremena temelj crkvice na planu krsta u kojoj su krunisani posljednji dukljanski kraljevi.

Nedaleko Titograda je Aerodrom Titograd od kojeg je do Budve oko 65 km.

Rijeka **Morača** duga je 97 km, izvire nedaleko od Šavnika a uvire u Skadarsko jezero kraj Plavnice. Kanjon Morače, uz koji idu put i željeznička pruga za Beograd, najimpre-

BIOGRADSKO JEZERO

MOST ĐURĐEVIĆA TARA

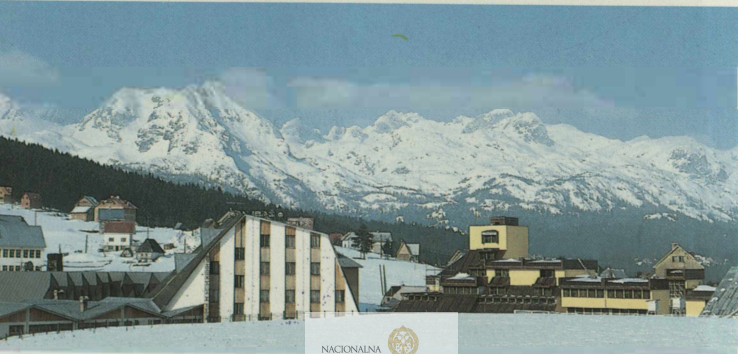
sivniji je u predjelu Platija, iako je najveći dio njezine doline izrazita klisura. U neznatnom proširenju doline, uz njezinu desnu obalu, smjestio se manastir Morača kojeg je sagradio Stevan Nemanjić 1252. g. Crkva je zidana od bigra, živopisana 1575. g. Stari je živopis stradao kad su Turci početkom XVI v. odnijeli olovo

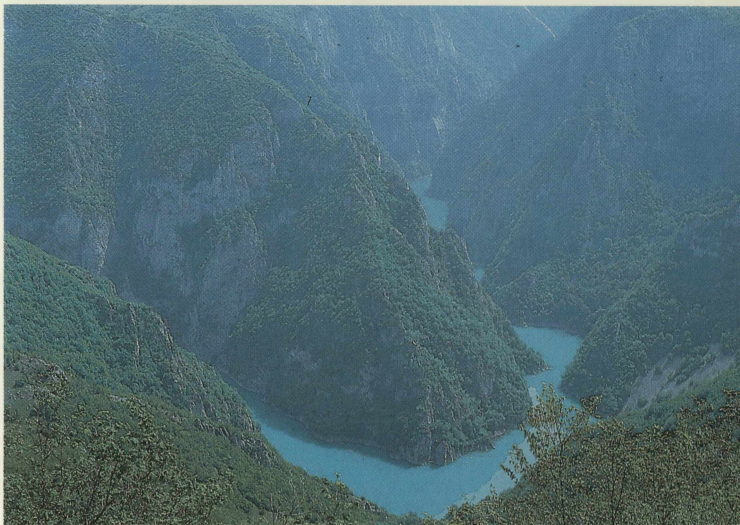
sa krova a manastir prepustili propadanju. Među ikonama ističe se biografija Sv. Save, a među freskama prizor gdje gavran hrani Sv. Iliju. U manastiru se čuva obodski Oktoih štampan 1439. g.

Biogradska gora je Nacionalni park Crne Gore koji zahvaća šumske predjele Bjelasice oko Biogradskog jezera, dvojnog krškog jezera čija površina oscilira u toku godine i po nekoliko metara. U granicama nacionalnog parka su još Šiška jezera, Pašića jezero i Ursulovačko jezero, kao i zona visokih vrhova Zekova glava (2117 m) i Crna glava (2139 m). Svi su ovi predjeli pristupačni u ljetnom periodu zahvaljujući prohodnim šumskim putevima koji počinju u Kolašinu, turističkom središtu u gornjem toku rijeke Tare. Zimi su to dobra skijališta.

Tara je rijeka duga 140,5 km koja izvire ispod Komova. To je desni izvorišni krak rijeke Drine. Nešto poslije Mojkovca, tamo gdje rijeka s lijeve strane primi Bisticu, počinje kanjon po kojem je Tara poznata, zbog čega je upisana u svjetsku prirodnu baštinu, kao dio njezine biosfere. Kanjon Tare, čije klisure se izdižu i do 1300 m nad koritom rijeke dug je 79 km. U selu Gornja Dobrilovina zaštićeni je manastir Dobrilovina. Pred Mostom na Tari je snažno vrelo Ljutica poviše kojeg je uz samu cestu spomenik crnogorskom junaku Tip-

ŽABLJAK

KANJON PIVE

pku Džakoviću. Dalje je moguće samo kajacima i splavima. Splavari se od mjesta zvanog Splavište do Šćepan polja ili Foče na Drini, što traje dva do tri dana.

Durmitor je najviša planina Crne Gore, u Bobotovu kuku doseže 2522 m. Središnja planinska zona u predjelu između Tare, Sušice, Komarnice i Pive proglašena je nacionalnim parkom u granicama kojeg se nalazi i najveći dio kanjona rijeke Tare. Na jezerskoj površi Durmitora brojna su glacijalna jezera od kojih je najprostranije i najposjećenije Crno jezero (1416 m). Na sličnoj je visini i nedaleki Žabljak, najviše položeno opštinsko središte u Jugoslaviji (1450 m),

turistički centar koji vrijedi posjetiti u svako godišnje doba.

Rijeka **Piva** se javlja kao snažno krško vrelo i teče klisurastom dolinom da s desne strane primi svoj najznačajnij prtok Komarnicu, koja ima još izrazitiju kanjonsku dolinu. Duga je 32,5 km a čini lijevu sastavnicu Drine, kojoj je Tara desni izvorišni krak. Zbog podizanja razine riječne vode radi brane HE Mratinje, premješten je Pivski manastir na mjesto nedaleko od Plužina. Manastir Pivski podigao je srpski patrijarh Savatije 1586. g. Trobrodna crkva živopisana je 1605. g. U riznici manastira čuvaju se srebrom okovana četiri rukopisna jevandjelja.

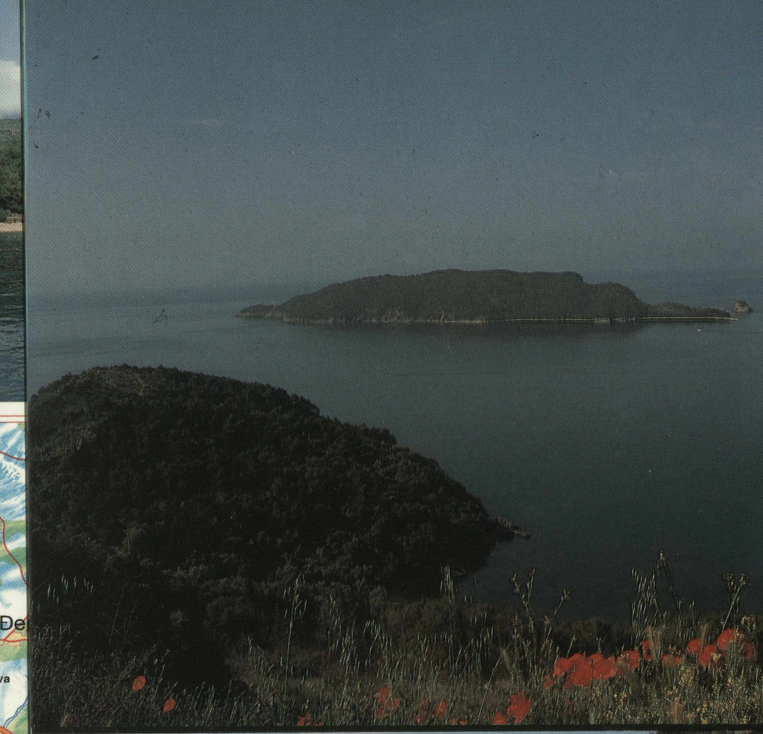
ABECEDAR

- BAR 11, 12, 67, 73, 78, 84
BARSKO PRIMORJE 10
BEČIĆI 7, 33, 61, 63, 65, 66
BEČIČKA RIJEKA 20
BIOGRADSKA GORA 92
BIOGORSKO JEZERO 92
BISTRICA 92
BJELASICA 92
BLIZIKUĆE 33
BOBOTOVA KUKA 93
BOKA 87
BOKA KOTORSKA 10, 43, 46,
85, 88
BORETE 33
BORETSKA RIJEKA 20
BRDA 33
BRDO OSTROG 62
BRDO PELAŠTICA 75
BRDO SPAS 27, 58
BRAJIĆI 10, 33, 43, 45
BRSKOVO 51
BUDVA 7, 10, 11, 18, 21, 26,
27, 34, 38, 40, 42, 44, 49,
51, 52, 53, 54, 57, 59, 61,
66, 67, 70, 73, 78, 84, 85,
88, 89, 91
BUDVANSKO POLJE 62
BUDVANSKA RIVIJERA 7, 10,
11, 15, 18, 25, 29, 32, 34,
63, 64, 84
BUDVANSKI ZALIV 28
CETINJE 89
CRKVICA 85
CRNA GLAVA 92
CRNA GORA 38, 43, 46, 61, 62,
90
CRNO JEZERO 93
CRNOGORSKO PRIMORJE 27,
88
CRVENA GLAVICA 70
ČANJE 84
ČELOBRDO 33
ČILIPi 87
DALMACIJA 43
DRINA 92, 93
DROBNI PJESAK 70, 71, 81
DUBOVICA 7
DUBROVNIK 11, 12, 38, 51,
87, 88
DURMITOR 93
ĐURĐEVO BRDO 75
FOČA 93
GOLUBOVAC 74
GORNJA DOBRILOVINA 92
GORNJI MAINI 33
GRADIŠTA 76
GRBLJASKA ŽUPA 10
GREBEN GALIJOLA 59
HERCEG NOVI 65, 85, 87
HRID GALIJA 71
IGALO 87
IVANGRAD 11
IVANOVA KORITA 89
JADRAN 7, 10
JADRANSKO MORE 29
JAZ 7, 10, 51
JEZERSKI VRH LOVČENA 89
KALUDEROVAC 33
KAMENOVNO 66
KATIĆ 75
KATUNSKI KRŠ 89
KOMARNICA 93
KOMOVO 92
KONJOŠEVA RIJEKA 21
KOLAČ 74
KOLAŠIN 92
KORČULA 51
KOTOR 11, 38, 51, 61, 72, 75,
85, 86, 89
KULJAČE 33, 63
KUMBORSKI TJESNAC 85
KUKAČKA RIJEKA 20
LASTOVO 87
LASTVA 75
LOVČEN 15, 16, 85, 86, 88
MALA PLAŽA 68
MALA PLAŽA ULCINJ 84
MAINI 10, 42, 43, 45
MAINSKA RIJEKA GRĐEVICA
20
MAINI VRH 15
MILOČER 33, 66, 68, 69
MIRIŠTA 74
MEDISONOV KRŠ 75
MOJKOVAC 92
MORAČA 91
MOSTAR 12
NOVOSELJE 21, 33
ORJEN 85
OSTRVO GOLUBINJ 70
OSTRVO SV. NIKOLA 28, 41, 59
PAŠIČA JEZERO 92
PAŠTROVIĆI 10, 40, 43, 45
PEČINA VILINA SPILA 21
PERAST 40, 85, 86
PERAŽICA DO 78, 81
PERAZIĆ ŠKOLJIĆ 78
PEĆ 51
PETROVAC 7, 10, 11, 26, 33, 51,
61, 70, 73, 75, 76, 78
PIVA 93
PLAVNICA 91
PLATIJA 92
PLAŽA BEČIĆI 63
PLAŽA BULJARICE 75
PLAŽA MOGREN 57, 58
PLAŽA PRŽNO 66
PLIČINA TUNJA 28
PLUŽINA 93
POČMIN ILIRSKI 74
POBORI 10, 33, 42, 43, 45
PODLIČAK 33
PODOSTROG 33, 61
POPOVŠTICA 21
POTOK 21
POTIK OD REBRA 21
PREVLAKA 88
PREVOJ KRSTAC 89
PREVOJ TOPLIŠ 61
PRIJEVOR 33
PRIMORJE 81
PROLAZ VERIGE 85
PRŽNO 21, 33, 66, 69
RAB 51
RAFAJLOVIĆI 66
REŽEVIĆI 33
RIJEKA DUBROVAČKA 87
RIJEKA REŽEVIĆI 21
RIJEKA SUTORINA 87
RISAN 87
RISANSKI ZALIV 87
RISANSKO-KOTORSKI ZALIV
85
RT DEBELI 71
RT ĐEVEŠTINJE 63
RT SKOČIĐEVOJKA 81
RT ZAVALA 63
RT ŽUKOV 71
SELO BRDA 76
SEOCA 33
SKADARSKO JEZERO 73, 90,
91
SKADARSKA ZAVALA 90
SLOVENSKA PLAŽA 28, 59
SRĐ 88
SPLAVIŠTE 93
STANIŠIĆI 33
SV. NEDELJA 75
SV. STEFAN 7, 49, 61, 66, 67,
68, 70, 71
ŠASKO JEZERO 85
ŠAVNIK 91
ŠČEPAN POLJE 93
ŠIŠKA JEZERA 92
TARA 92, 93
TITOGRAĐ 11, 73, 90, 91
TIVAT 11, 85, 88
TROGIR 51
TOPOLJSKI-TIVATSKI ZALIV 85
TUDORVIĆI 33
ULCINJ 84
ULCINJSKO PRIMORJE 10
URSULOVAČKO JEZERO 92
VELIKA PLAŽA 68
VELJA TROJICA 15
VRELO LJUTICA 92
VRSUTA 15
ZADAR 40
ZALIV TOPOLA 87
ZEKOVA GLAVA 92
ŽABLJAK 93
ŽUPA DUBROVAČKA 87

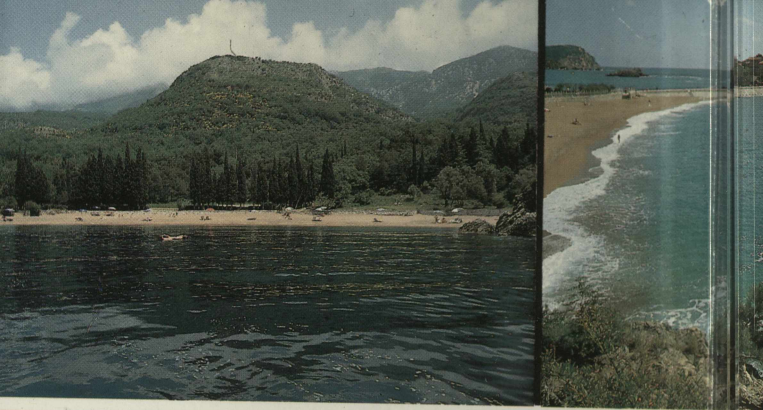

SADRŽAJ

	strana
UVOD	7
POLOŽAJ I PRILAZI	10
PRIRODA	13
Reljef i sastav tla	15
Klima i vode	15
Vode	20
Flora i fauna	21
More i podmorje	28
STANOVNIŠTVO I NASELJA	32
ISTORIJA	34
BUDVA	49
BEČIĆI	63
SV. STEFAN	66
PRŽNO	69
Petrovac	73
Perazića dô	78
IZLETI	84

De
va
nj Na
CR
Bije
RANICH
RINAF
LICUJA
T

TENIS TENIS ORGANOZINISTE
 NACIONALNA BIBLIOTEKA
 CRNE GORE
 DURDE CRNOJEVIĆ

